Studium drobných vrchnostenských sídel od vrcholného středověku do mladšího novověku v prostředí GIS

Rekonstrukce minulé krajiny Křivoklátska a širšího okolí

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

David Novák

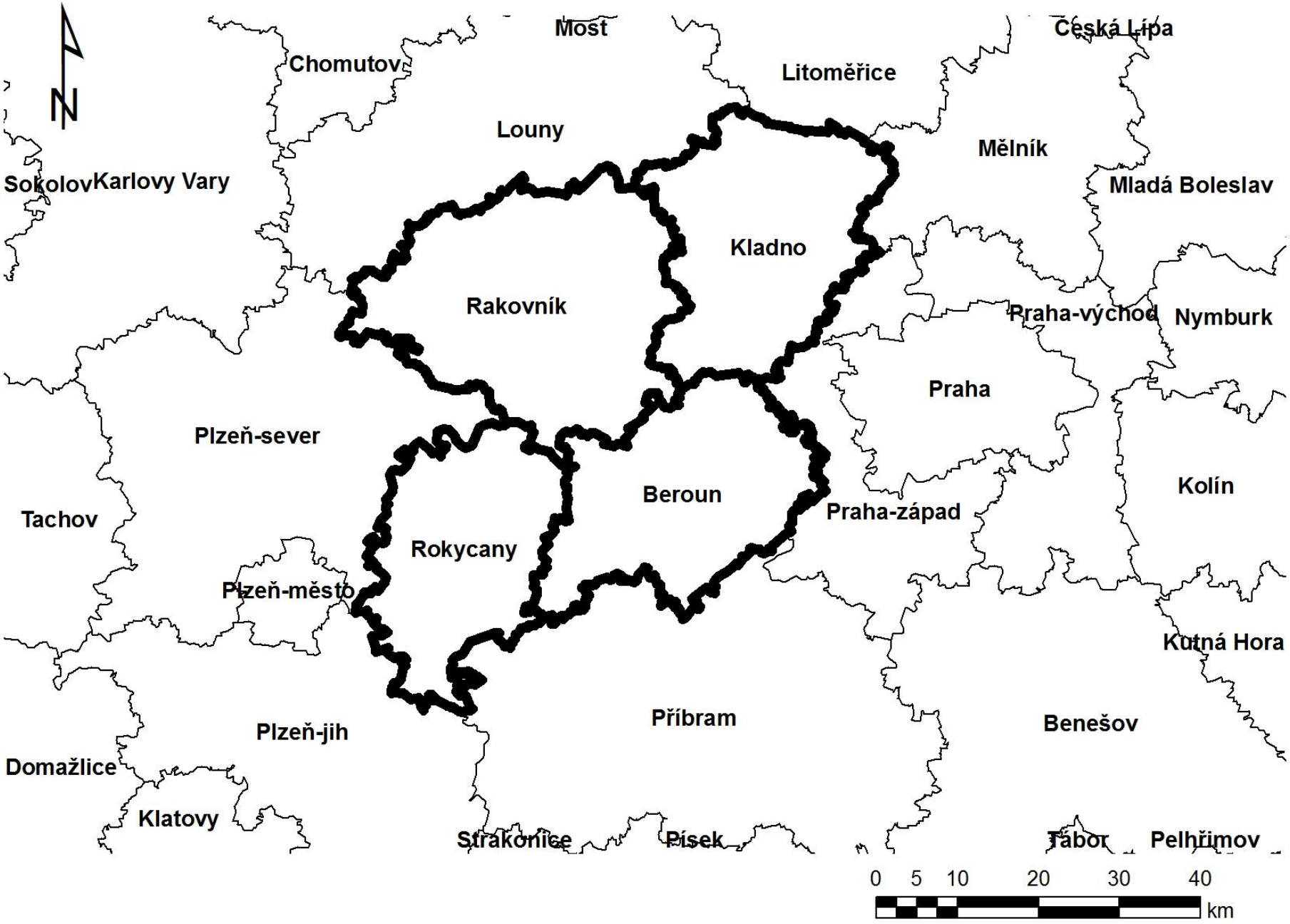
N
Most
Chomutov
Litoměřice
Česká Lípa
Louny
Mělník
Sokolov
Karlovy Vary
Mladá Boleslav
Kladno
Rakovník
Praha-východ
Nymburk
Praha
Plzeň-sever
Beroun
Kolín
Tachov
Praha-západ
Rokycany
Plzeň-město
Kutná Hora
Příbram
Plzeň-jih
Benešov
Domažlice
Klatovy
Strakonice
Písek
Tábor
Pelhřimov
0 5 10 20 30 40
km

Cíle práce

- Testovat otázky týkající se
  - metodiky výzkumu
  - chronologie
  - prostorové distribuce
  - prostorových vztahů
  - formálních vlastností
- na geograficky uceleném a pokud možno úplném vzorku dat

Hrádek u Libomyšle. (Pohled od západu).

méně příkré. Na straně severní není tudíž příkopu, nýbrž je tu odstavec uměle udělaný, ze kterého se na Hrádek nahoru jezdilo. To také vede k domněnce, jak cesta šla na Hrádek. Šla od vesnice od západní strany, došla severozápadního konce valu a šla po řečeném odstavci vedlé plotův a srubův až ke druhému konci valu a odtud pak nahoru směrem od východu k západu. Uvnitř toho opevnění v jisté výšce nad tím nachází se tvrziště vejčité podoby, ne velké sice, ale přece takové, že tu státi mohlo stavení prostorné a ještě dosti místa pro dvorek zbývalo. Na povrchu rozkopaném není ani památky po bývalých stavenich, neb i po té kapličce, která tu v minulém století stávala, není ani památky. Na konci našeho století nacházely se tu hluboké díry, které pocházely od propadených sklepů; ty také ukazovány cizímu badateli F. Hebrovi, když v této krajině cestoval, a vypravována mu o tvrzišti a Václavu IV. podobná pověst, jako se vypravuje o otci jeho Karlovi a pokladu Opatovském. [1])

Dějepisné zprávy o Libomyšli začínají poměrně dosti pozdě. K r. 1370 dovídáme se, že seděli *Oldřich z Libomyšle* na Libomyšli, drže k tomu část Ohrazenice a Křesína, a *Smil z Libomyšle* na části Hořovic. Obojí se tehda dědinami svými spolčili. [2]) Oldřich zemřel okolo r. 1404, a část jeho dostala se potom Smilovi, jenž se ještě r. 1407 připomíná. [3]) Potomek jeho jest snad *Jan z Libomyšle*, jenž držel do r. 1419 dvůr manský na Porostlém. [4]) Již r. 1413 držel Libomyšl *Stach z Doubka*, který prodal t. r. úrok na veškerém svém zboží v Libomyšli konventu svaté Maří pod mostem Pražským a potom se jako průvodce a pomocník Jana Čelného, soudí dvorského měst královských, připomíná. [5]) I v jiných letech dlužil si na svůj statek, poněvadž bezpochyby dětí neměl; konečně věnoval r. 1420 manželce své Markétě z Pacova 500 kop gr. č. na vsi celé Libomyšli. Roku 1427 byl již mrtev a vdova po něm pozůstalá vdala se za *Habarta z Vrantho*, jenž se stal takovým způsobem držitelem Libomyšle. Třebas i r. 1437 provolána odúmrť po Stachovi, bylo přece věno Markétě zapsané tak veliké, že výprosníci, byť provedli právo své, jen malou část ceny, zač zboží stálo, obdržeti mohli. [6]) Syn z tohoto manželství pošlý *Vilém z Vrantho* vyprosil si sám r. 1454 všechny nápady, které mohly náležeti králi Ladislavovi na tvrzi, dvoru, vsi a mlýnu Libomyšli, ale když za nedlouho potom Vilém bezpochyby v některé z tehdejších častých válek zahynul, vyprosila si Markéta všechno právo odúmrtní po něm (roku 1457) a vyskytuje se ještě r. 1459 jako paní na Libomyšli. [7]) Druhého statku Vilémova, Hlážovic totiž, byla postoupila příbuzným Vilémovým. Roku 1457 zakládala Markéta rybník nějaký a poněvadž jím loučku a roli patřící ke kostelu Neumětelskému zatopila, dala faráři v náhradu jinou louku, ležící pod Neumětely. [8])

---

1) Srovnej i popis tvrziště velmi podobný v Pam. arch. X. 698. 2) Rel. tab. I. 438. 3) DD. 14 č. 77, arch. č. II. 361, DZ. 250, M 20. 4) DD. 61 str. 258. 5) Lib. smct. X. 1, staré knihy Louňské. 6) Arch. č. III. 495, lib. III. Ver. urb. Prag. 75, DD. 15 č. 100. Viz i rel. tab. II. 185. Jak s tím srovnati panský nález (Brandl, lib. cit. III. 386) roku 1448 učiněný, že měl Benik z Valdštejna Vilémovi z Bastlova Libomyšl vedáky v Čechách vložiti, povědíti neumíme. 7) DD. 16 č. 104. 8) Lib. smct. b. č. 15.

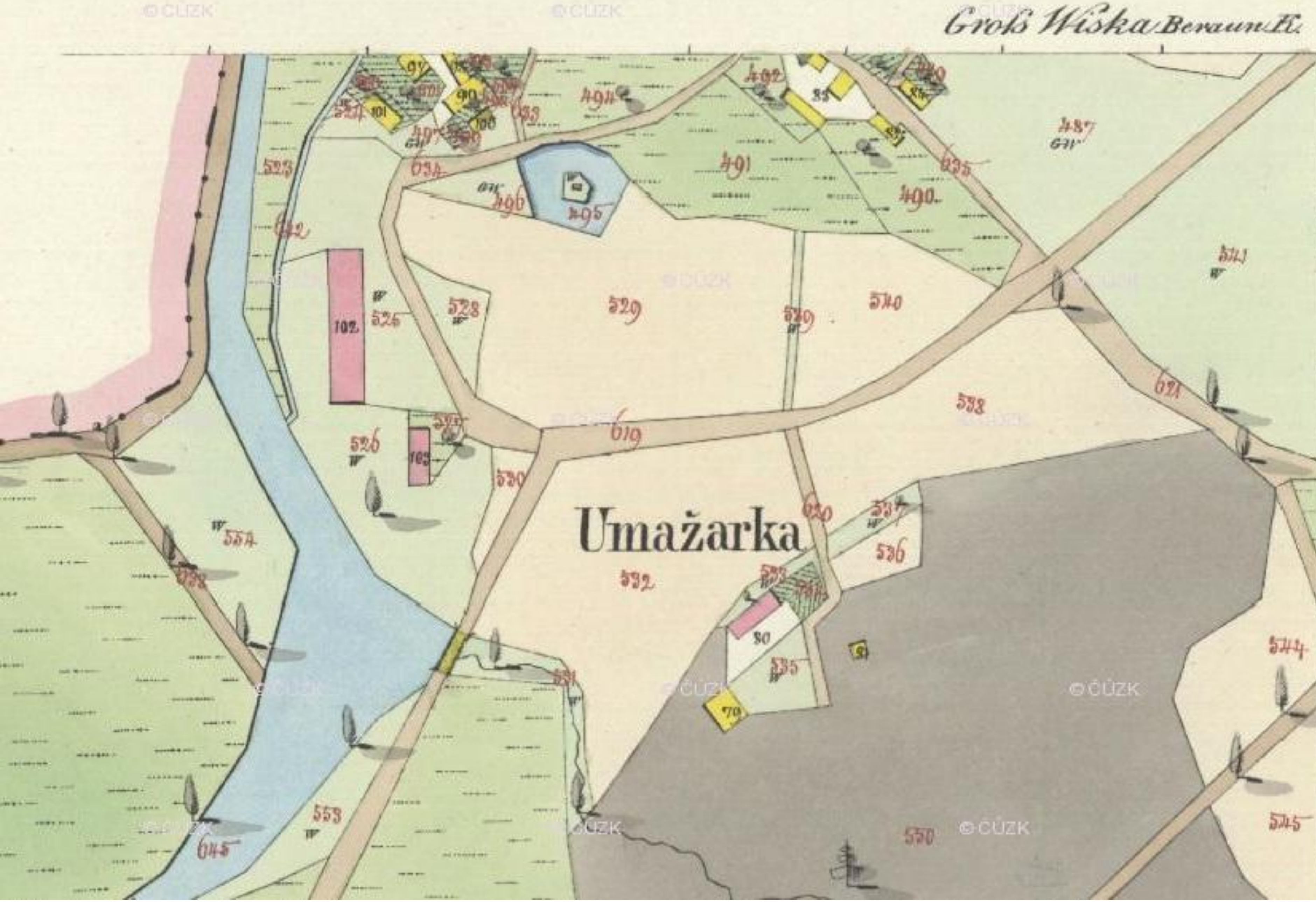

Groß Wiska Beraun Kr.
Umažarka
523
102
526
528
529
540
538
619
530
532
536
80
535
70
550
544
545
553
645
554
103
101
90
100
85
494
496
495
491
490
487
634
635

Horeschowitz
Gros

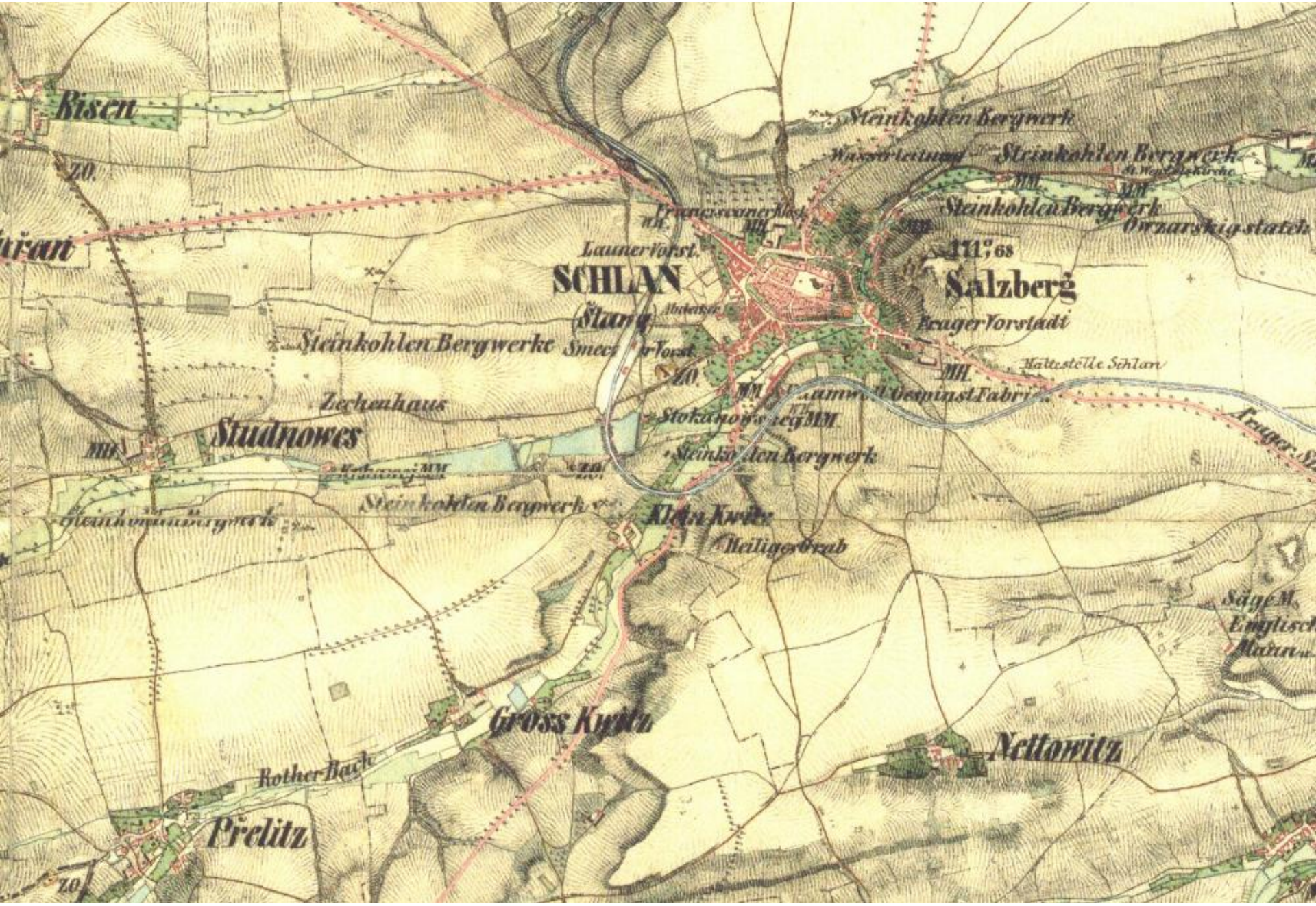
Bisen
Steinkohlen Bergwerk
Steinkohlen Bergwerk
Steinkohlen Bergwerk
Owzarskig statek
Launer Vorst.
SCHLAN
Salzberg
Prager Vorstadt
Steinkohlen Bergwerke
Haltestelle Schlan
Zechenhaus
Studnowes
Steinkohlen Bergwerk
Steinkohlen Bergwerk
Klein Kwitz
Heiliges Grab
Gross Kwitz
Nettowitz
Rother Bach
Přelitz

2390/33

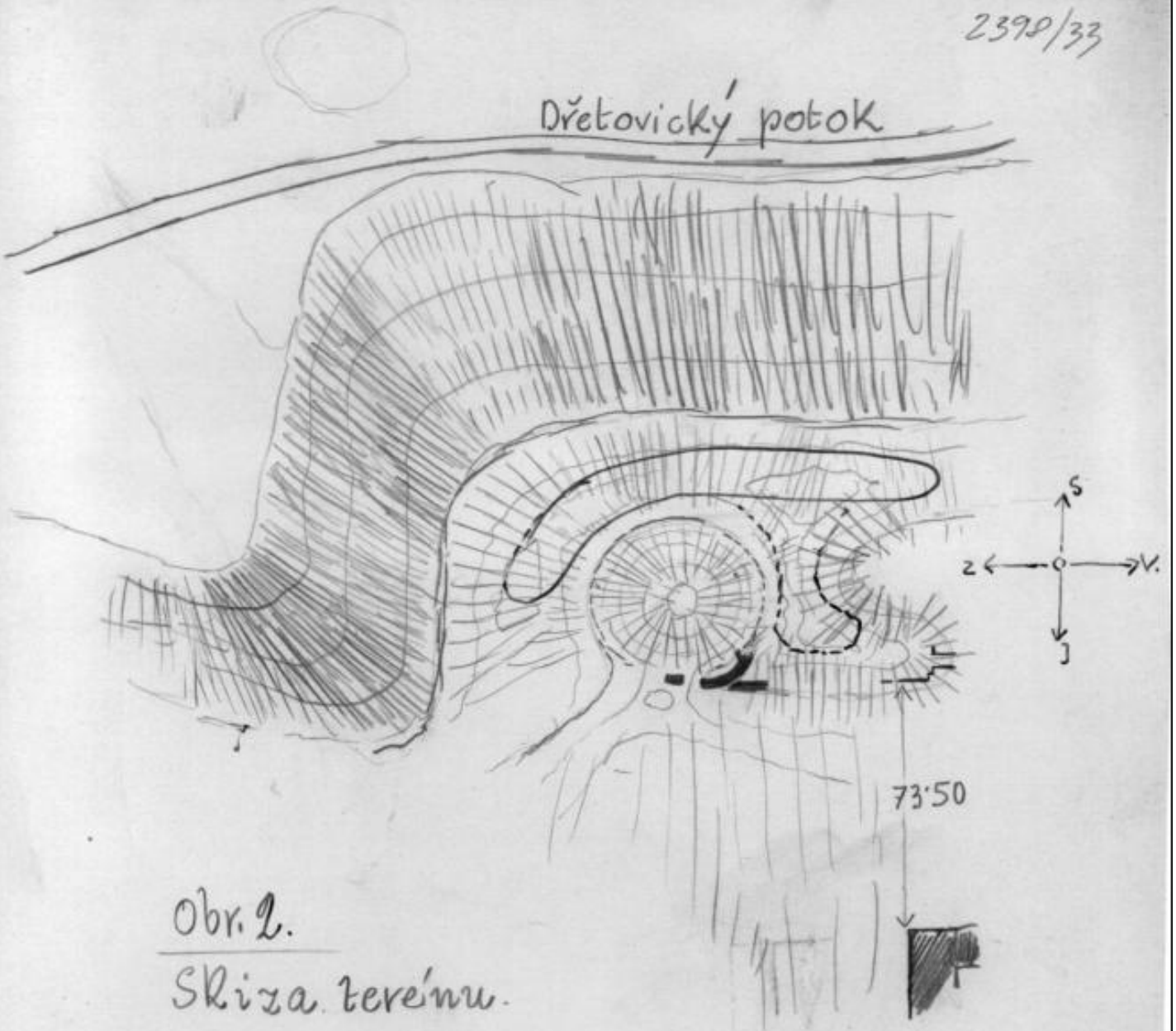

Obr. 2.

Skiza terénu.

Získaná data

- 481 potencionálních drobných vrchnostenských sídel
- 701 obcí (včetně zaniklých)
- 31 měst a městeček
- 47 hradů
- 403 hospodářských dvorů

=> 1663 záznamů

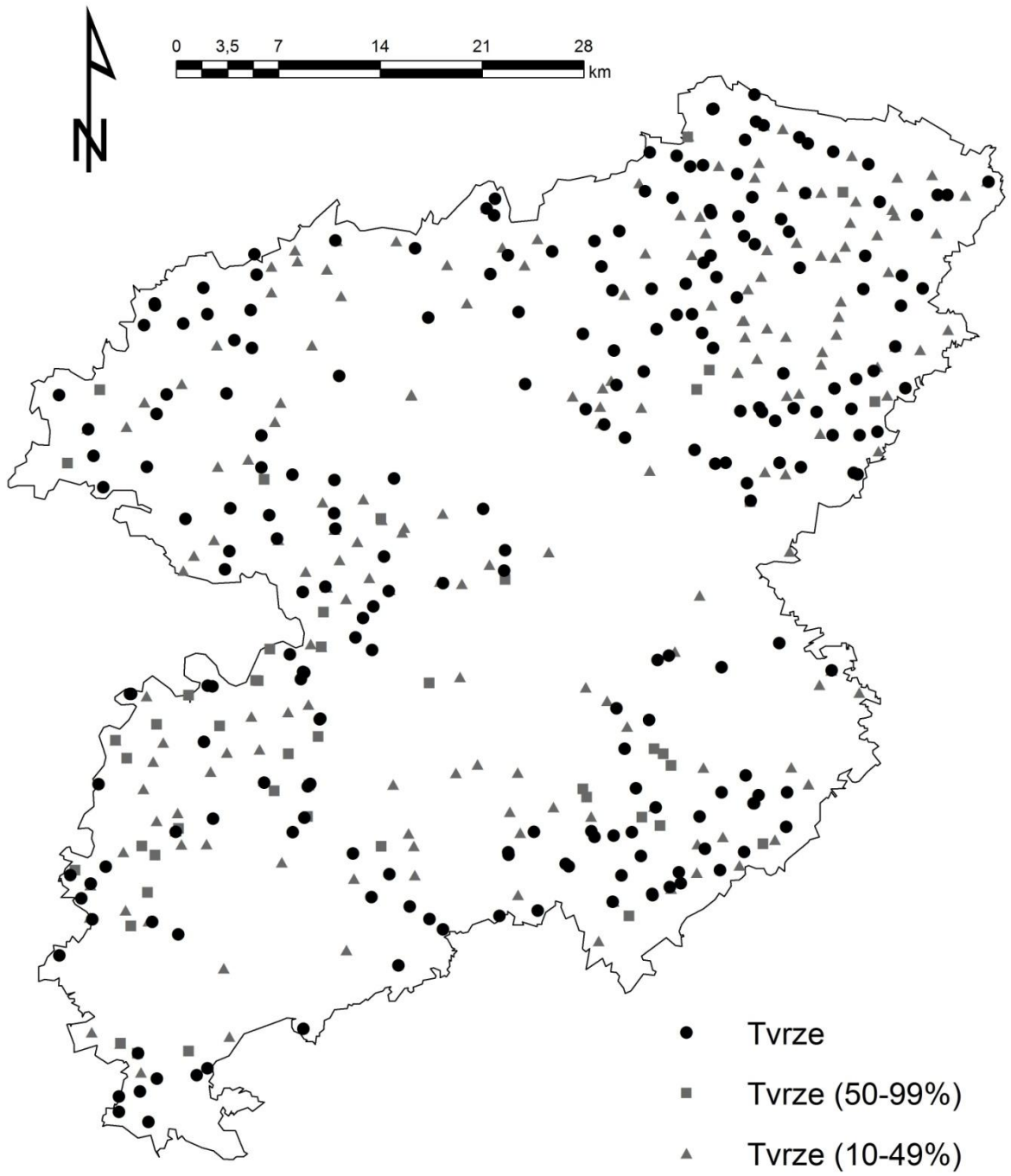
0 3,5 7 14 21 28
km
N
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)

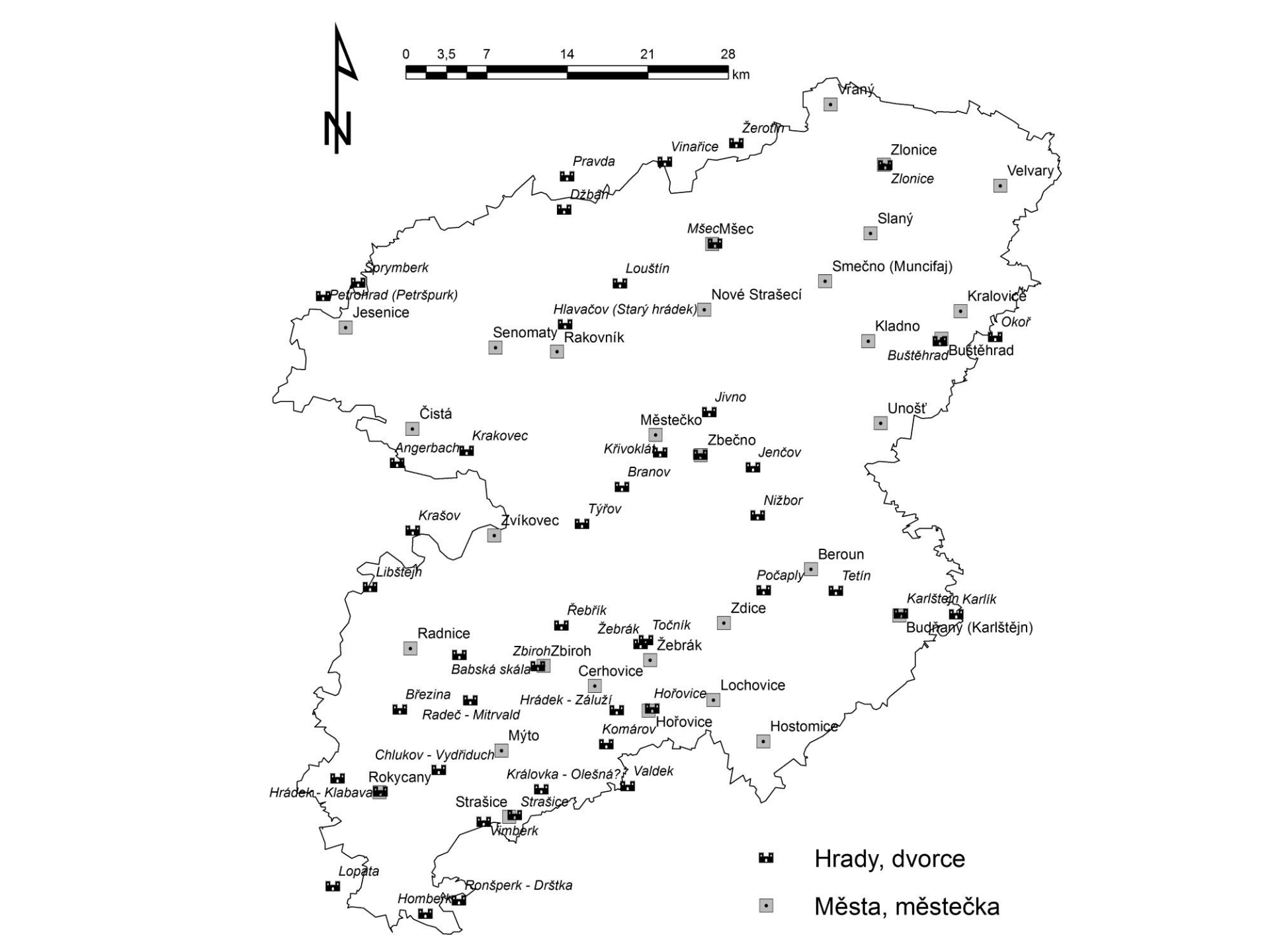
0 3,5 7 14 21 28
km
Vraný
Žerotín
Vinařice
Pravda
Džbán
Zlonice
Zlonice
Velvary
Slaný
MšecMšec
Smečno (Muncifaj)
Louštín
Sprymberk
Petrohrad (Petršpurk)
Jesenice
Nové Strašecí
Hlavačov (Starý hrádek)
Kralovice
Okoř
Kladno
Buštěhrad
Buštěhrad
Senomaty
Rakovník
Jivno
Čistá
Městečko
Unošť
Krakovec
Angerbach
Křivoklát
Zbečno
Jenčov
Branov
Nižbor
Týřov
Krašov
Zvíkovec
Beroun
Libštejn
Počaply
Tetín
Karlštejn Karlík
Řebřík
Zdice
Žebrák
Točník
Budňany (Karlštějn)
Radnice
Zbirohzbiroh
Babská skála
Cerhovice
Lochovice
Březina
Hrádek - Záluží
Hořovice
Radeč - Mitrvald
Komárov
Hořovice
Hostomice
Mýto
Chlukov - Vydřiduch
Rokycany
Královka - Olešná?
Valdek
Hrádek - Klabava
Strašice
Strašice
Vimberk
Lopata
Ronšperk - Drštka
Hombeřka
Hrady, dvorce
Města, městečka

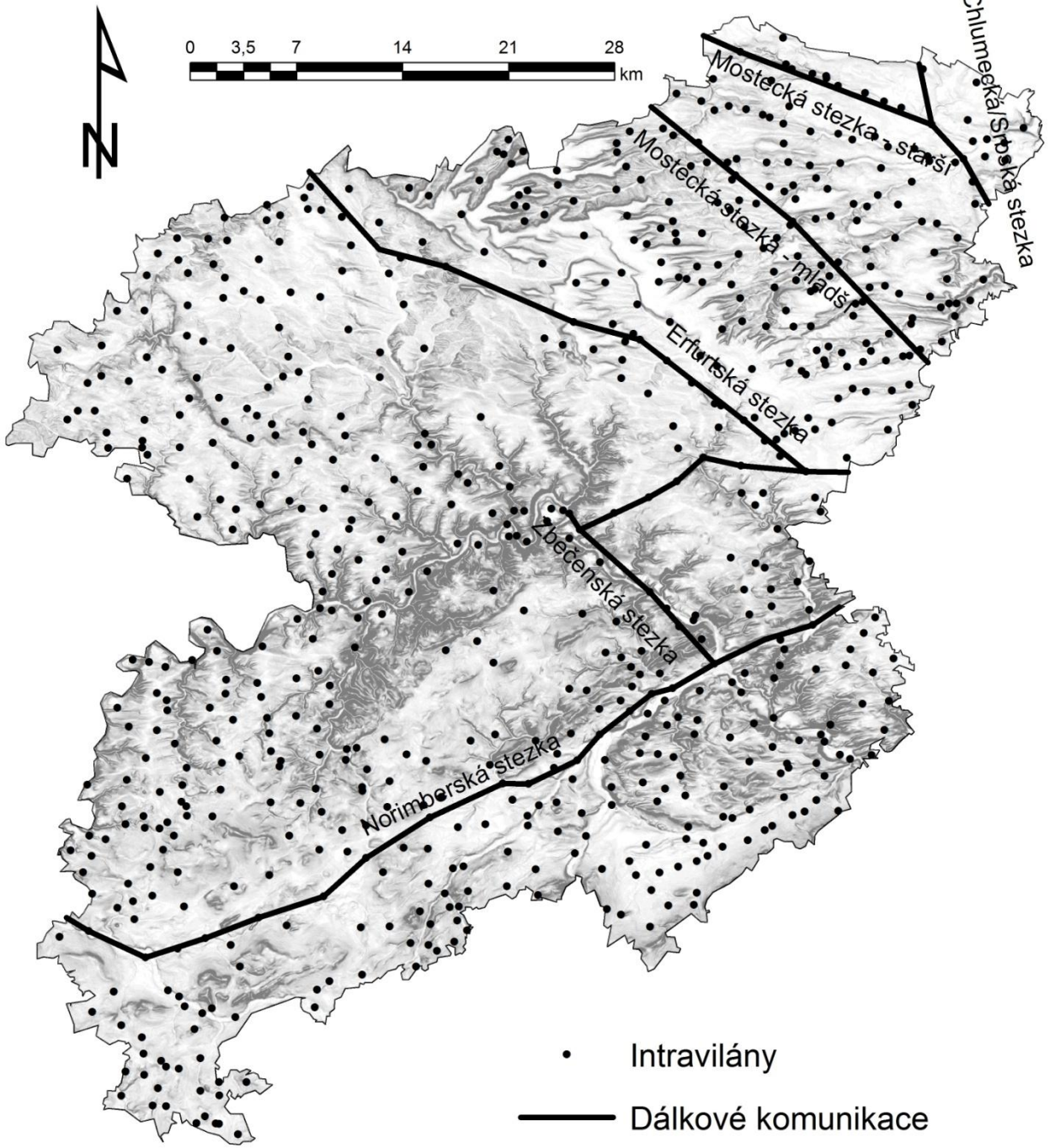
0 3,5 7 14 21 28
km
Mostecká stezka - starší
Mostecká stezka - mladší
Chlumecká/Srbská stezka
Erfurtská stezka
Zbečenská stezka
Norimberská stezka
Intravilány
Dálkové komunikace

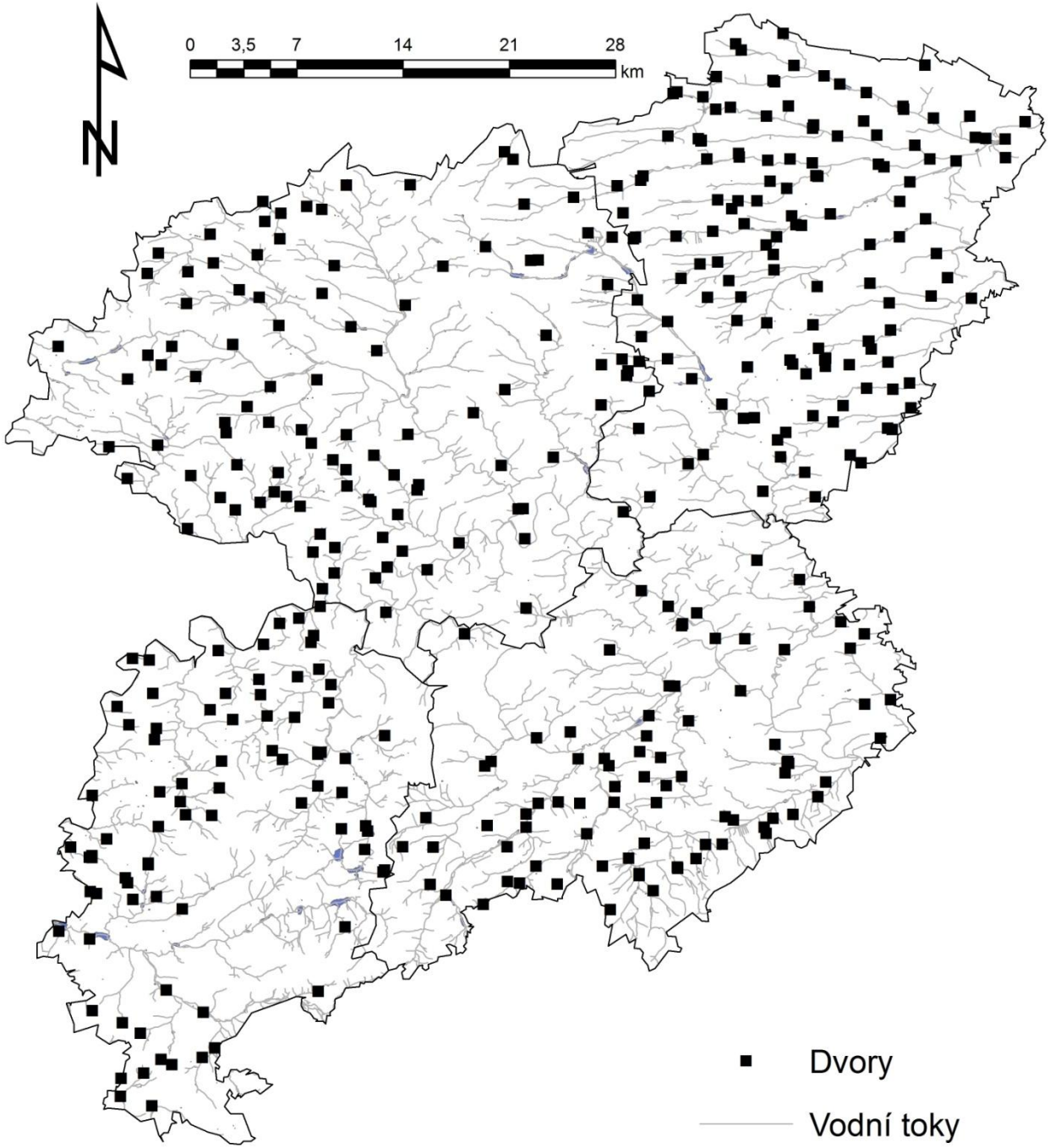
0 3,5 7 14 21 28
km
Dvory
Vodní toky

Zpracování získaných dat

- Základní statistické zpracování
- Distribuční a chronologické mapy
- Statistika majetkové držby
- Faktorová analýza
  a) chronologie (skupina B)
  b) typologie (skupina A)
- Zapojení nominálních deskriptorů
- Srovnání jednotlivých regionů
- Prostorové zobrazení výsledků analýz
- Nedestruktivní průzkum a dokumentace vybraných lokalit v terénu

Graf 18 – Počet tvrzí existujících v jednotlivých obdobích (skupina B).

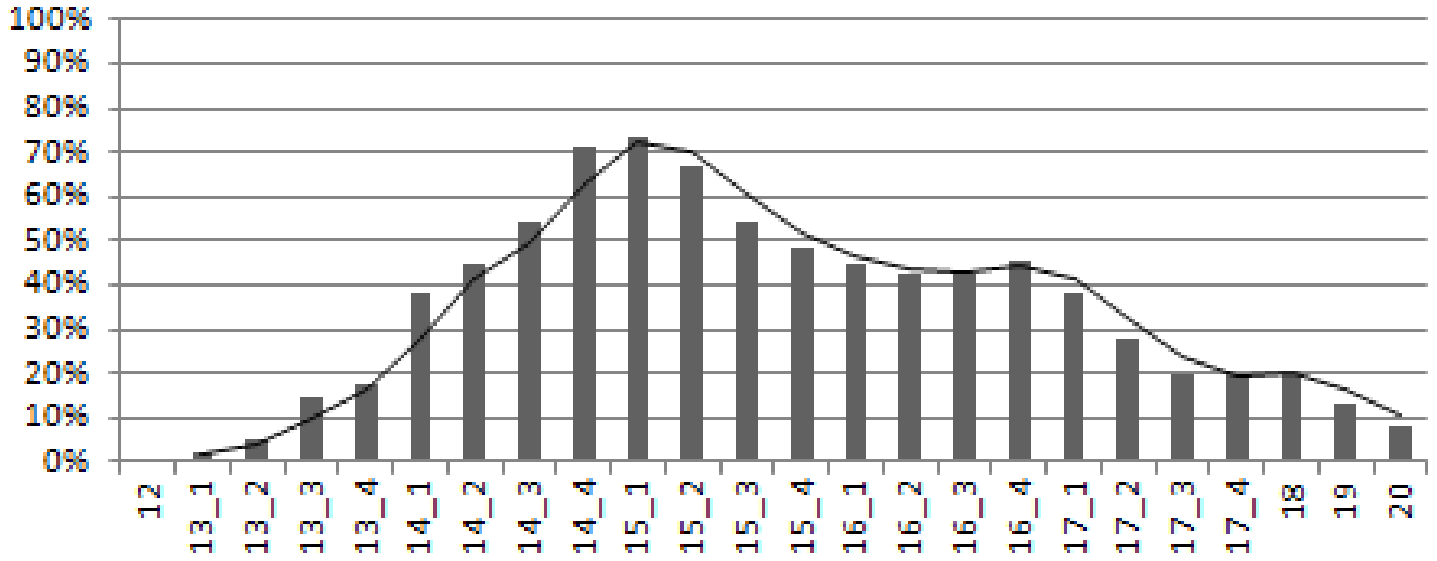

Graf 19 – Počet obcí existujících v jednotlivých obdobích.

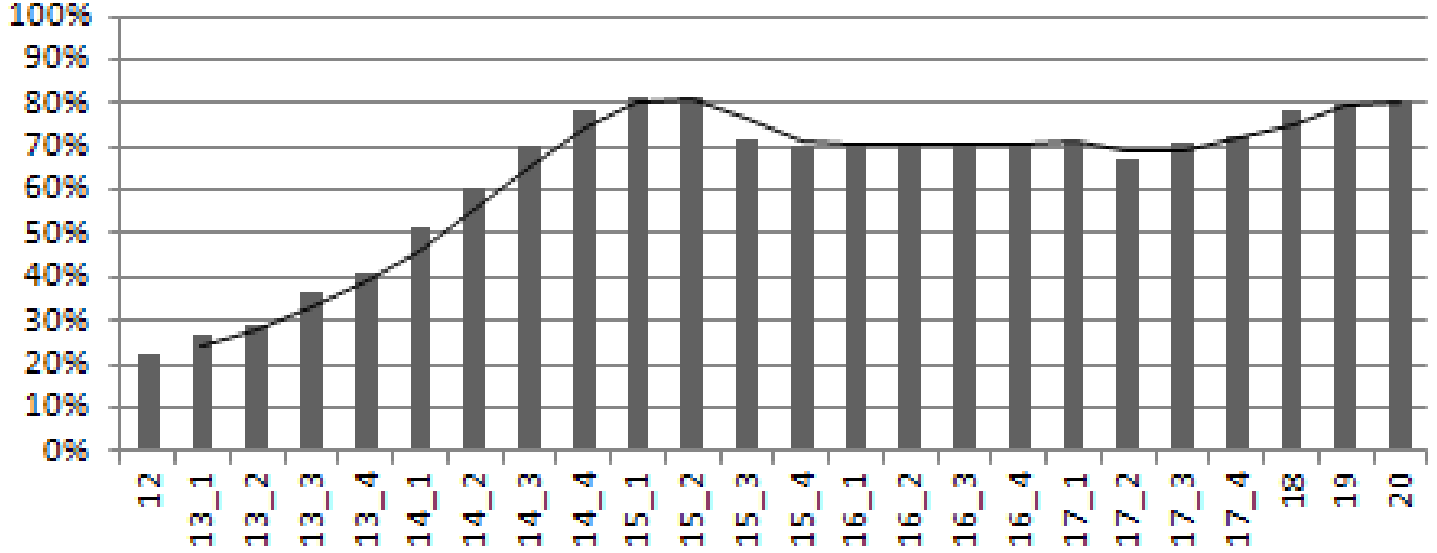

Graf 2 – Stav dochování tvrzí (skupina C).

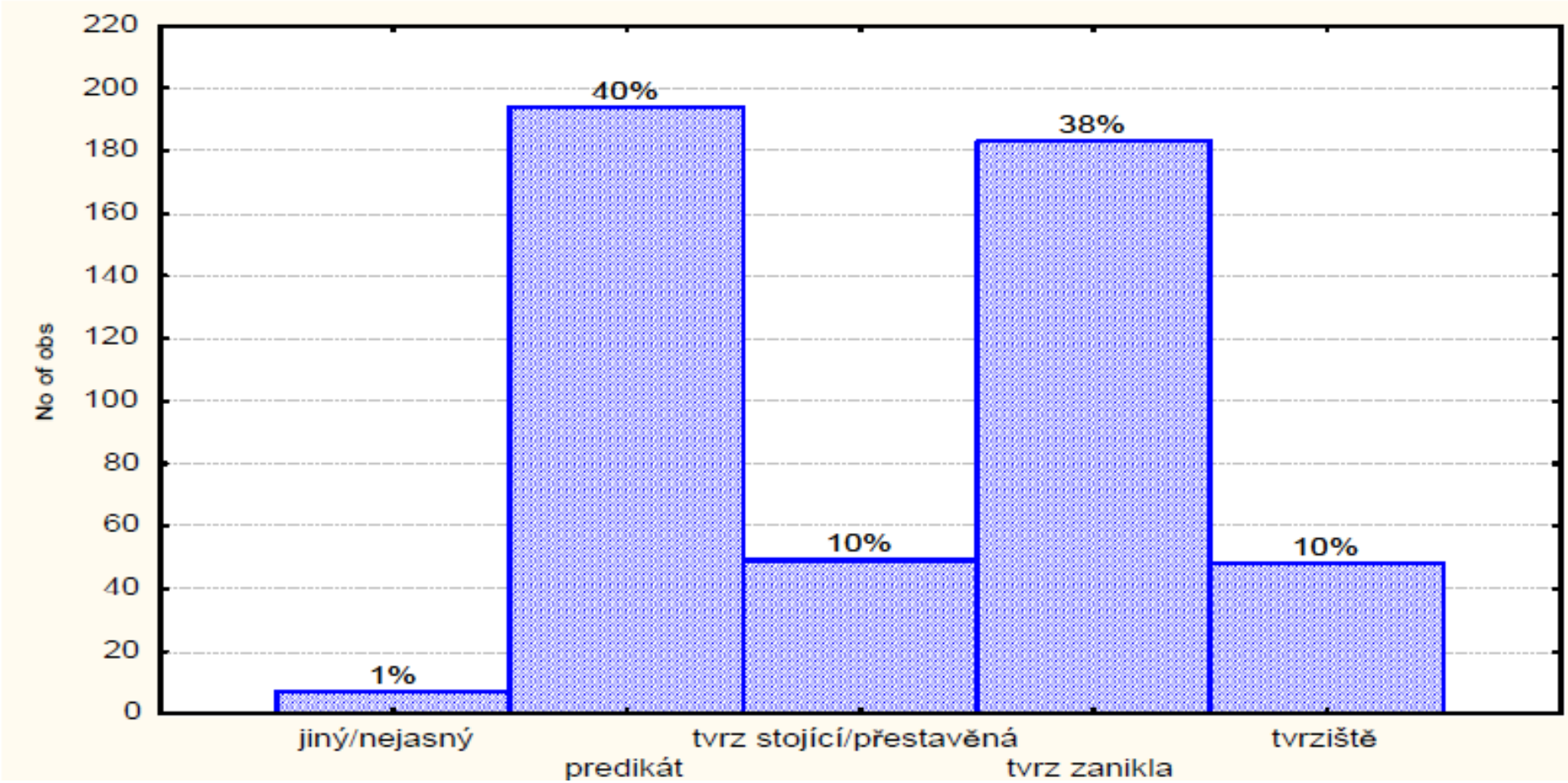

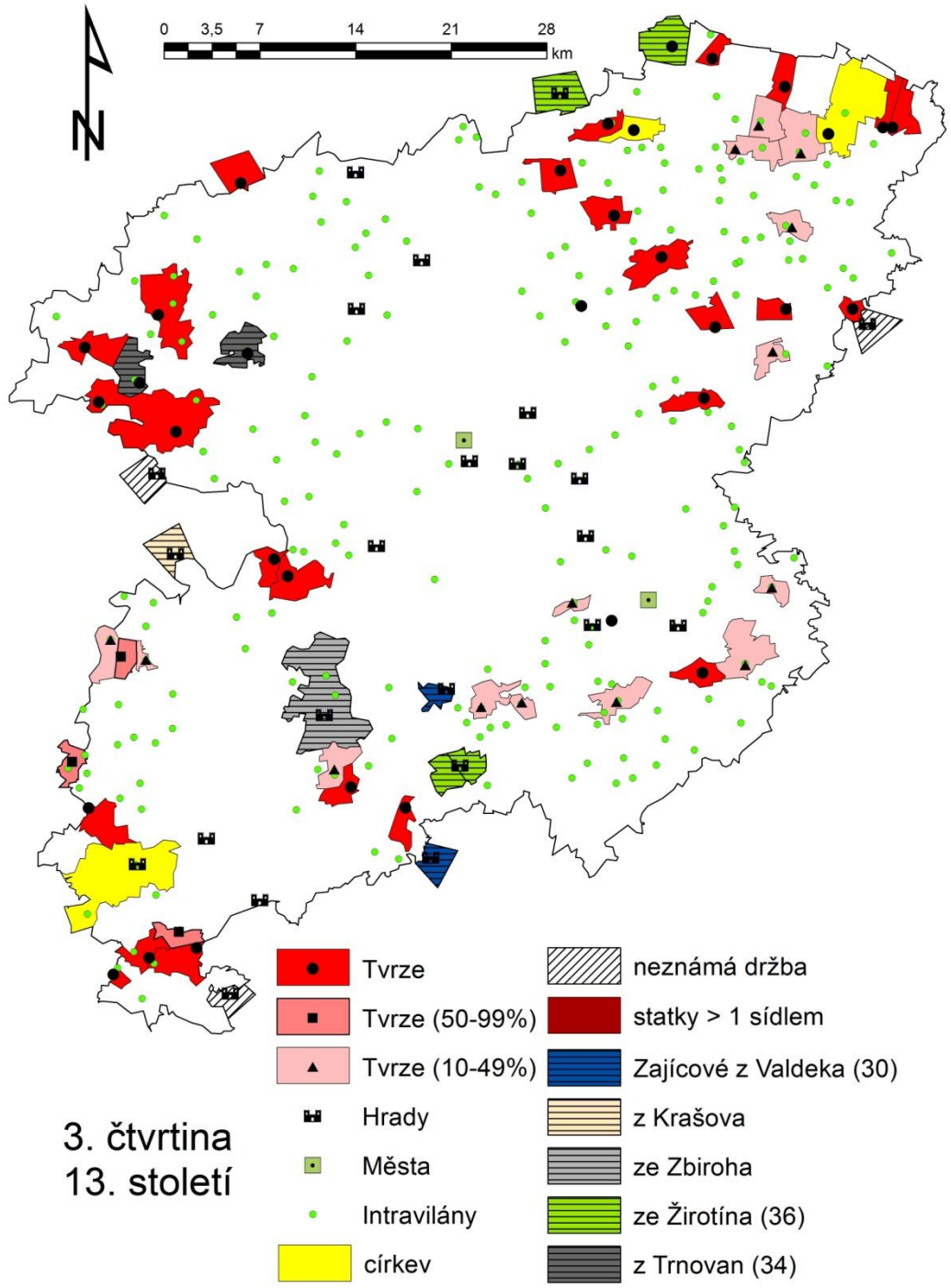
0 3,5 7 14 21 28
km
N
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)
Hrady
Města
Intravilány
církev
neznámá držba
statky > 1 sídlem
Zajícové z Valdeka (30)
z Krašova
ze Zbiroha
ze Žirotína (36)
z Trnovan (34)
3. čtvrtina
13. století

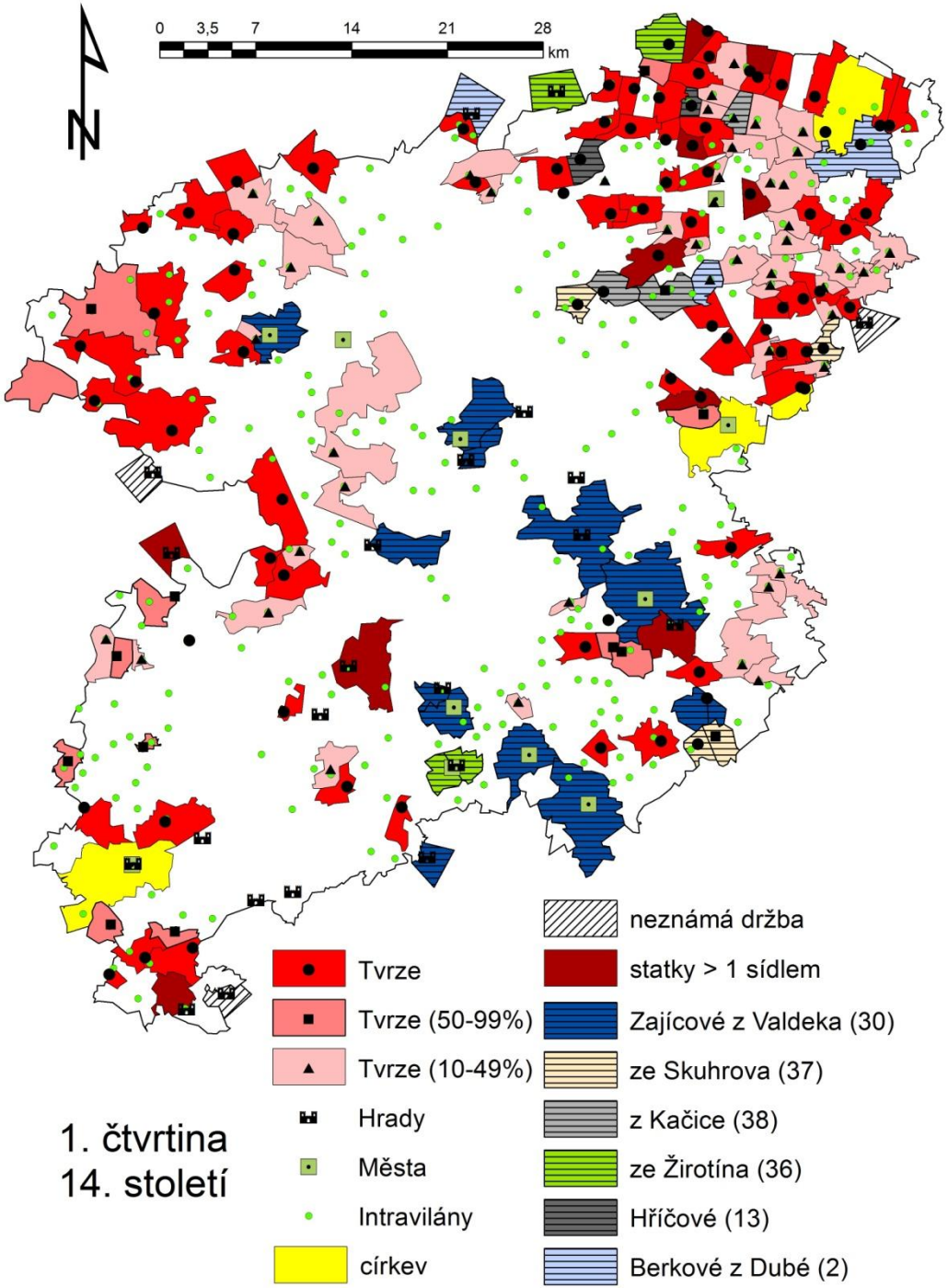
0 3,5 7 14 21 28
km
N
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)
Hrady
Města
Intravilány
církev
neznámá držba
statky > 1 sídlem
Zajícové z Valdeka (30)
ze Skuhrova (37)
z Kačice (38)
ze Žirotína (36)
Hříčové (13)
Berkové z Dubé (2)
1. čtvrtina
14. století

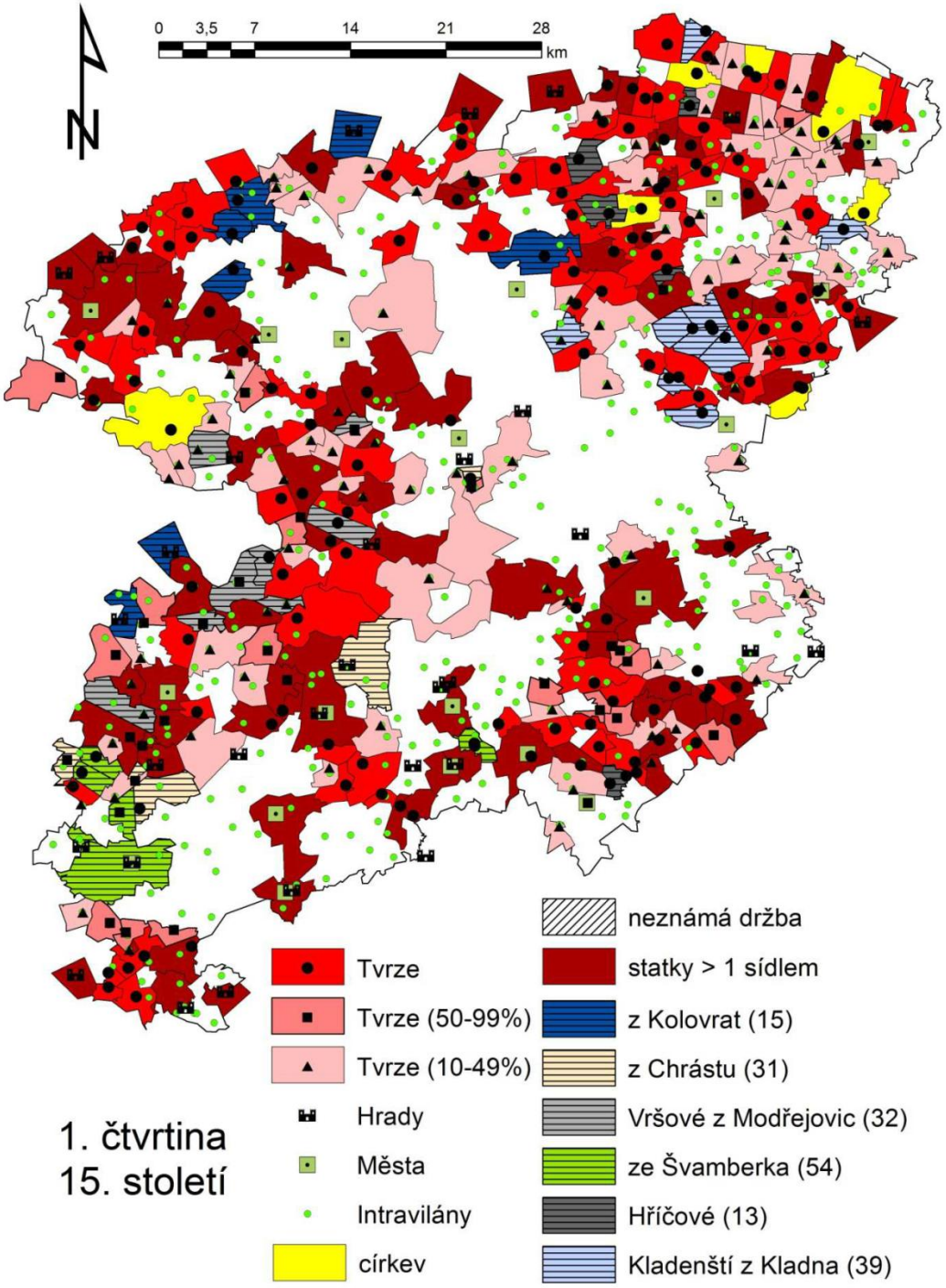
0 3,5 7 14 21 28
km
N
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)
Hrady
Města
Intravilány
církev
neznámá držba
statky > 1 sídlem
z Kolovrat (15)
z Chrástu (31)
Vršové z Modřejovic (32)
ze Švamberka (54)
Hříčové (13)
Kladenští z Kladna (39)
1. čtvrtina
15. století

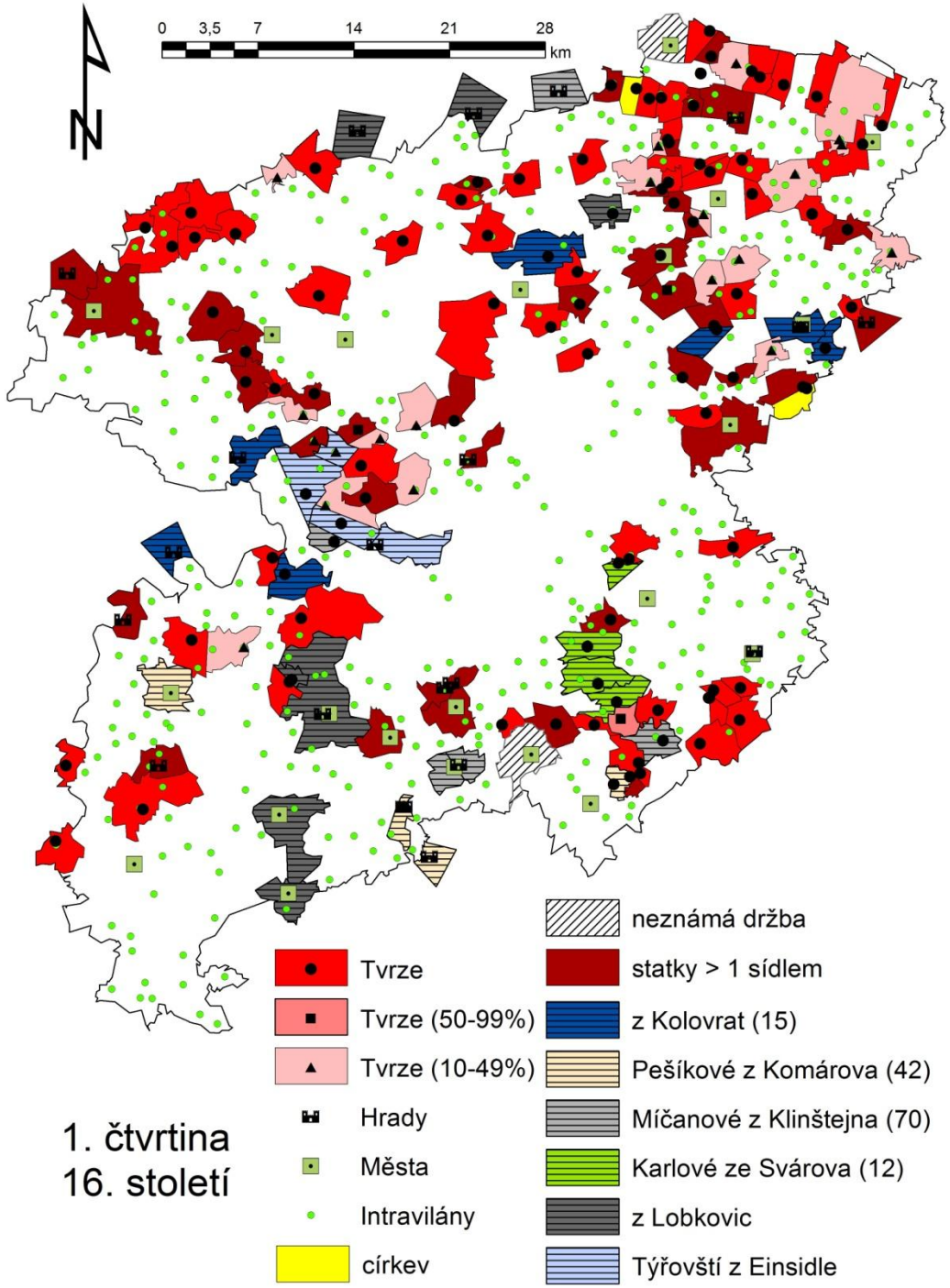
0 3,5 7 14 21 28
km
N
1. čtvrtina
16. století
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)
Hrady
Města
Intravilány
církev
neznámá držba
statky > 1 sídlem
z Kolovrat (15)
Pešíkové z Komárova (42)
Míčanové z Klinštejna (70)
Karlové ze Svárova (12)
z Lobkovic
Týřovští z Einsidle

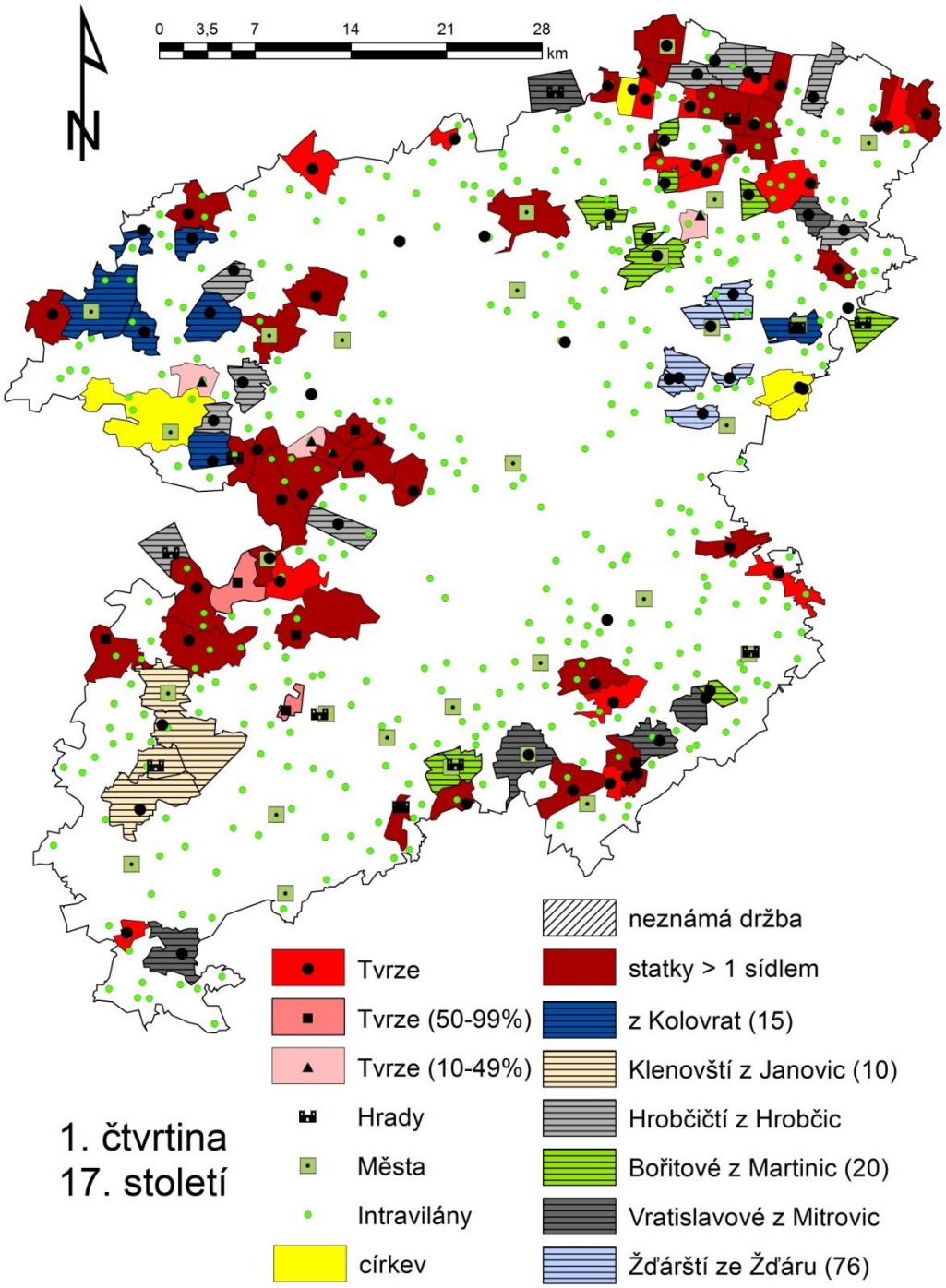
0 3,5 7 14 21 28
km
N
1. čtvrtina
17. století
Tvrze
Tvrze (50-99%)
Tvrze (10-49%)
Hrady
Města
Intravilány
církev
neznámá držba
statky > 1 sídlem
z Kolovrat (15)
Klenovští z Janovic (10)
Hrobčičtí z Hrobčic
Bořitové z Martinic (20)
Vratislavové z Mitrovic
Žďárští ze Žďáru (76)

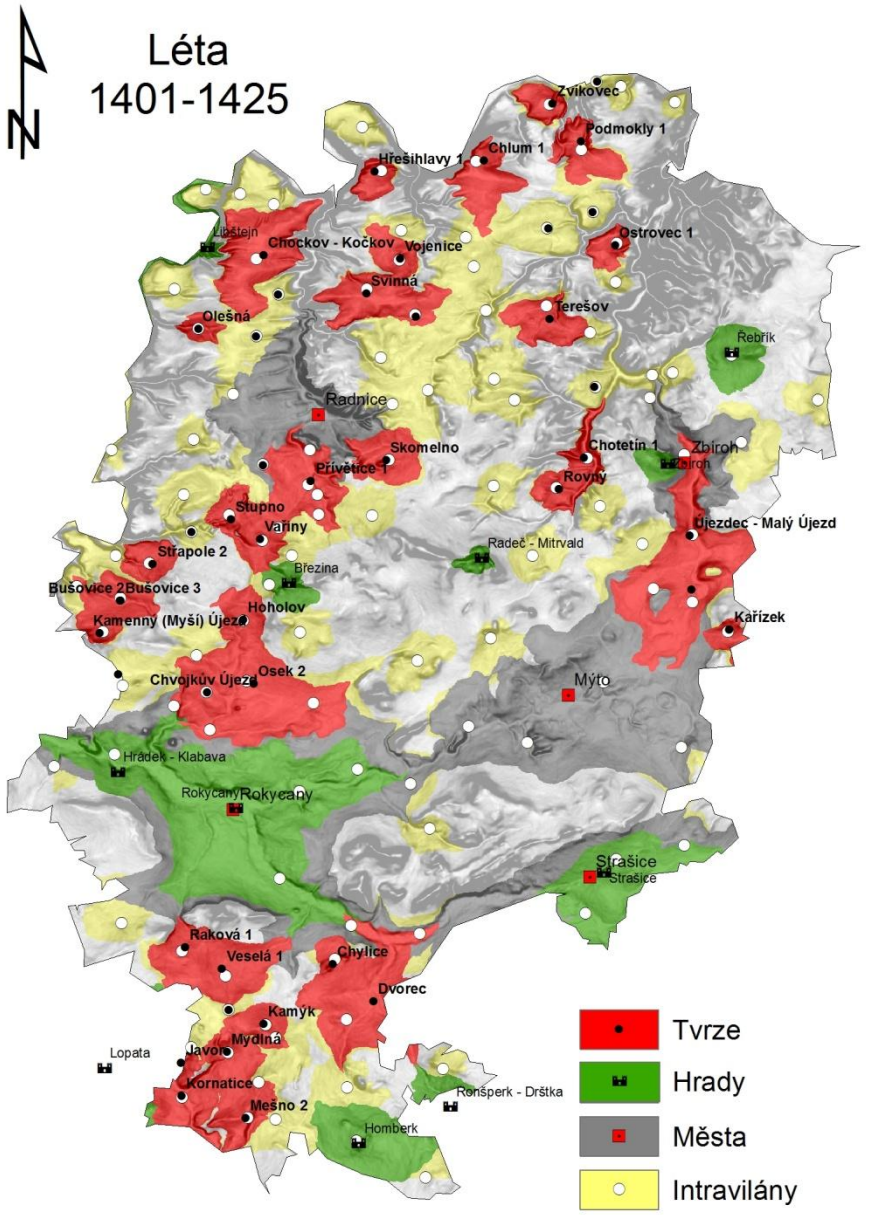
Léta
1401-1425
N
Zvíkovec
Podmokly 1
Hřešihlavy 1
Chlum 1
Ostrovec 1
Libštejn
Chockov - Kočkov
Vojenice
Svinná
Terešov
Olešná
Rebřík
Radnice
Skomelno
Chotetín 1
Zbiroh
Přívětice 1
Rovný
Stupno
Varvny
Újezdec - Malý Újezd
Strapole 2
Radeč - Mitrvald
Březina
Bušovice 2
Bušovice 3
Hoholov
Kamenný (Myší) Újezd
Kařízek
Chvojkův Újezd
Osek 2
Mýto
Hrádek - Klabava
Rokycany
Rokycany
Strašice
Strašice
Raková 1
Veselá 1
Chylice
Dvorec
Kamýk
Mydlná
Lopata
Javor
Kornatice
Mešno 2
Ronšperk - Drštka
Homberk
Tvrze
Hrady
Města
Intravilány
0 1,5 3 6 9 12
km
zobrazeny tvrze s důvěryhodností existence >=10%
zvýrazněny tvrze s důvěryhodností existence >=50%

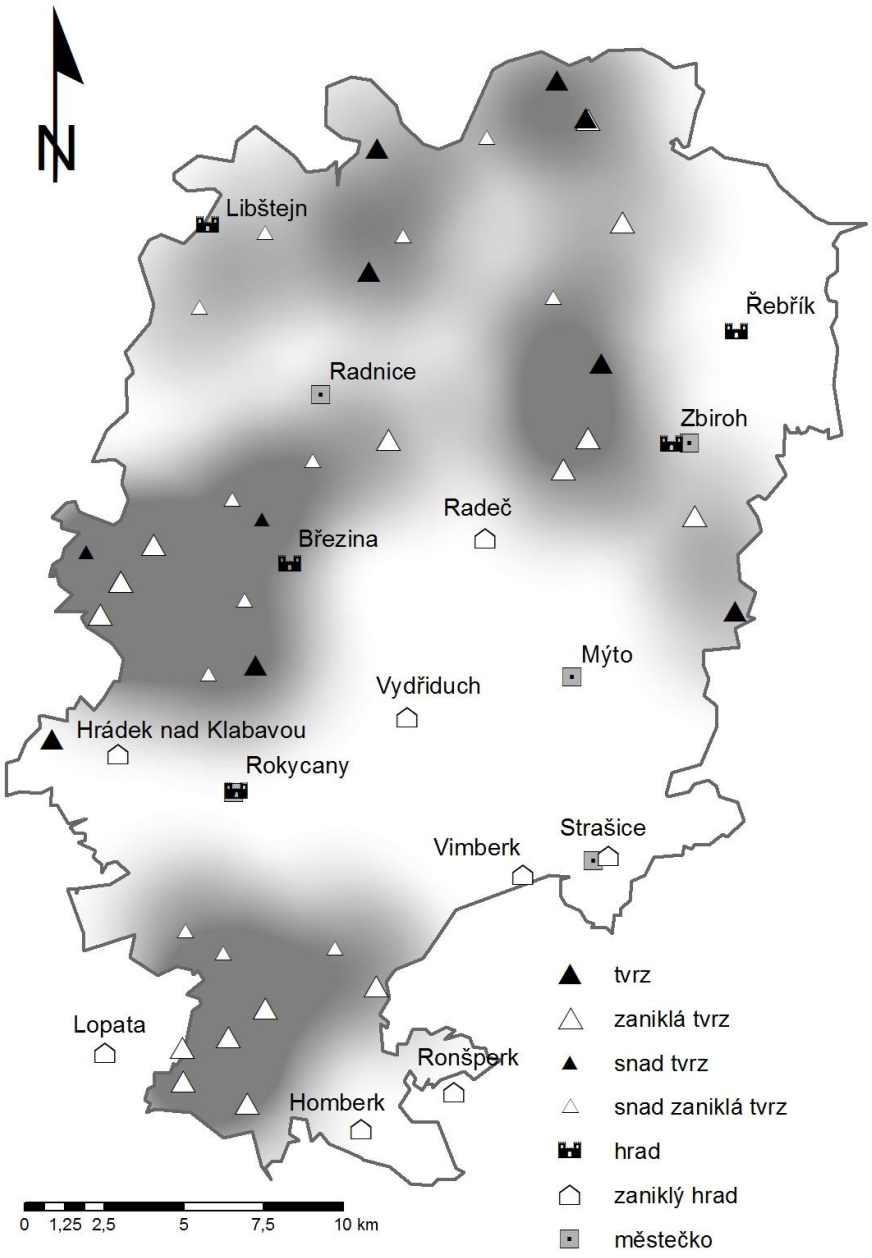
N
Libštejn
Řebřík
Radnice
Zbiroh
Radeč
Březina
Mýto
Vydřiduch
Hrádek nad Klabavou
Rokycany
Strašice
Vimberk
Lopata
Ronšperk
Homberk
tvrz
zaniklá tvrz
snad tvrz
snad zaniklá tvrz
hrad
zaniklý hrad
městečko
0 1,25 2,5 5 7,5 10 km

Graf 16 – Počet sídel držených panovníkem ve vztahu k chronologii (viz Tabulka 4).

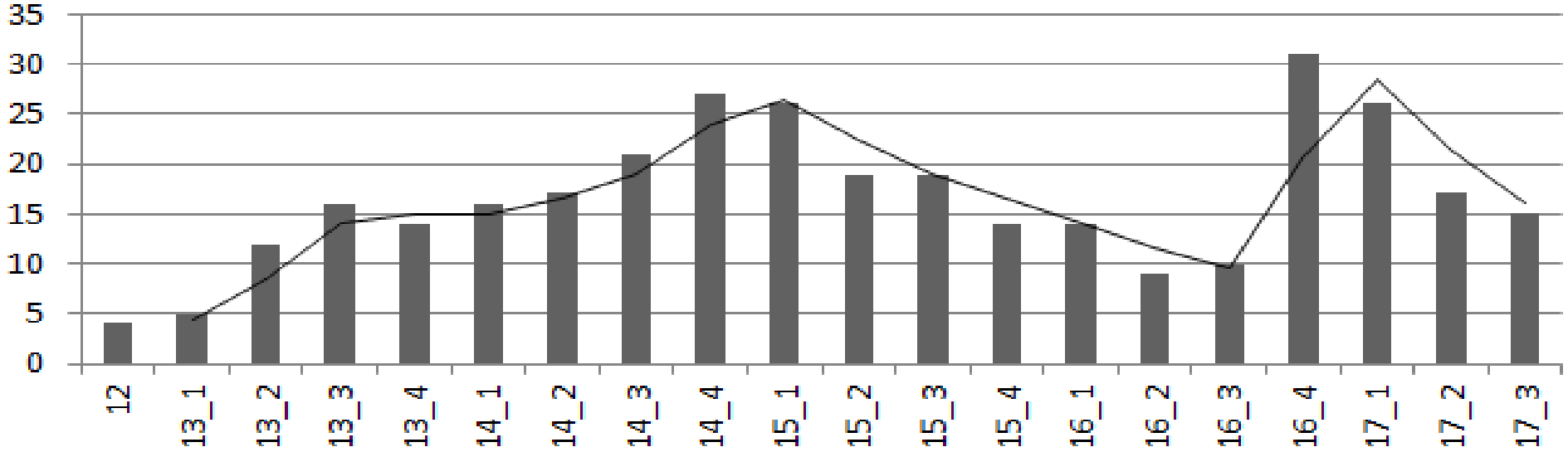

Graf 17 – Počet statků s jedinou tvrzí ve vztahu k chronologii (viz Tabulka 4).

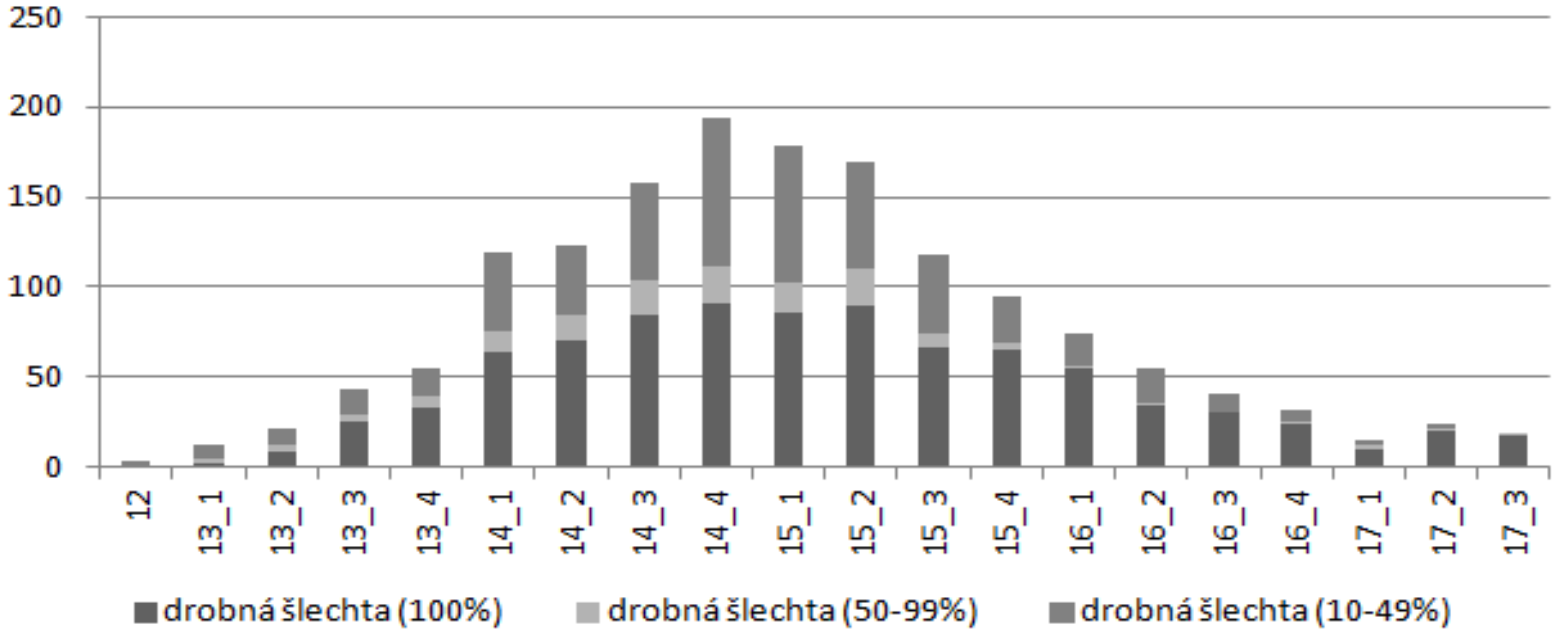

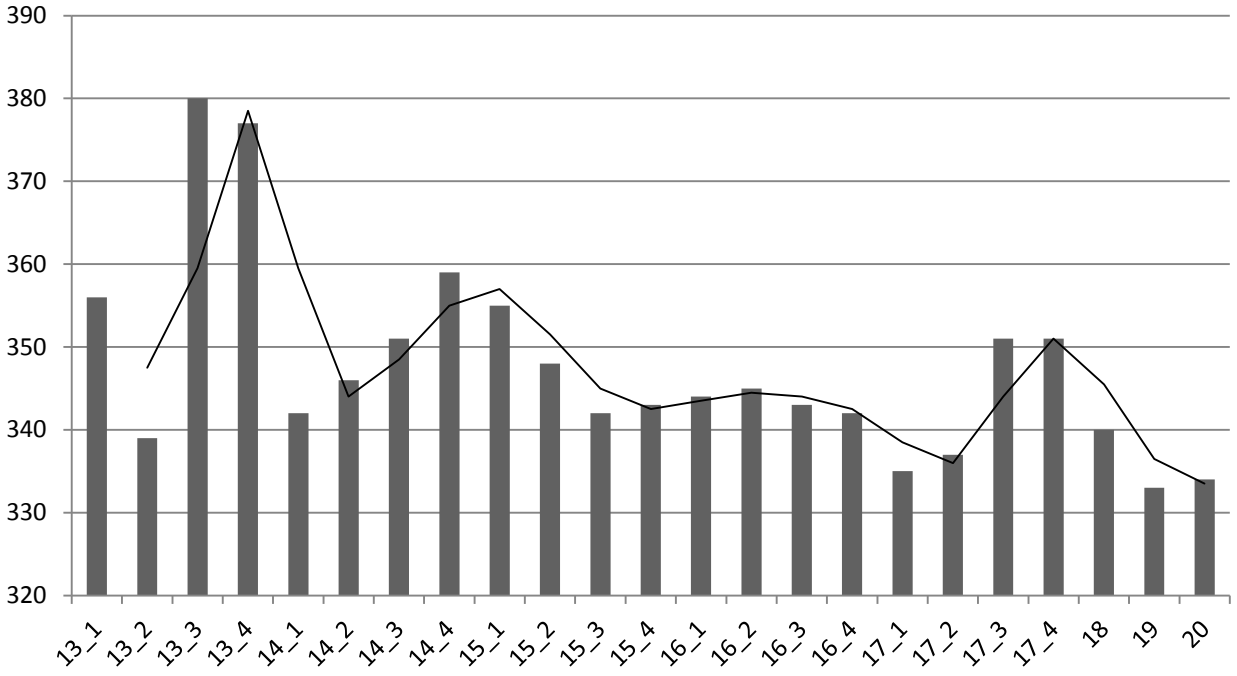
390
380
370
360
350
340
330
320
13_1
13_2
13_3
13_4
14_1
14_2
14_3
14_4
15_1
15_2
15_3
15_4
16_1
16_2
16_3
16_4
17_1
17_2
17_3
17_4
18
19
20

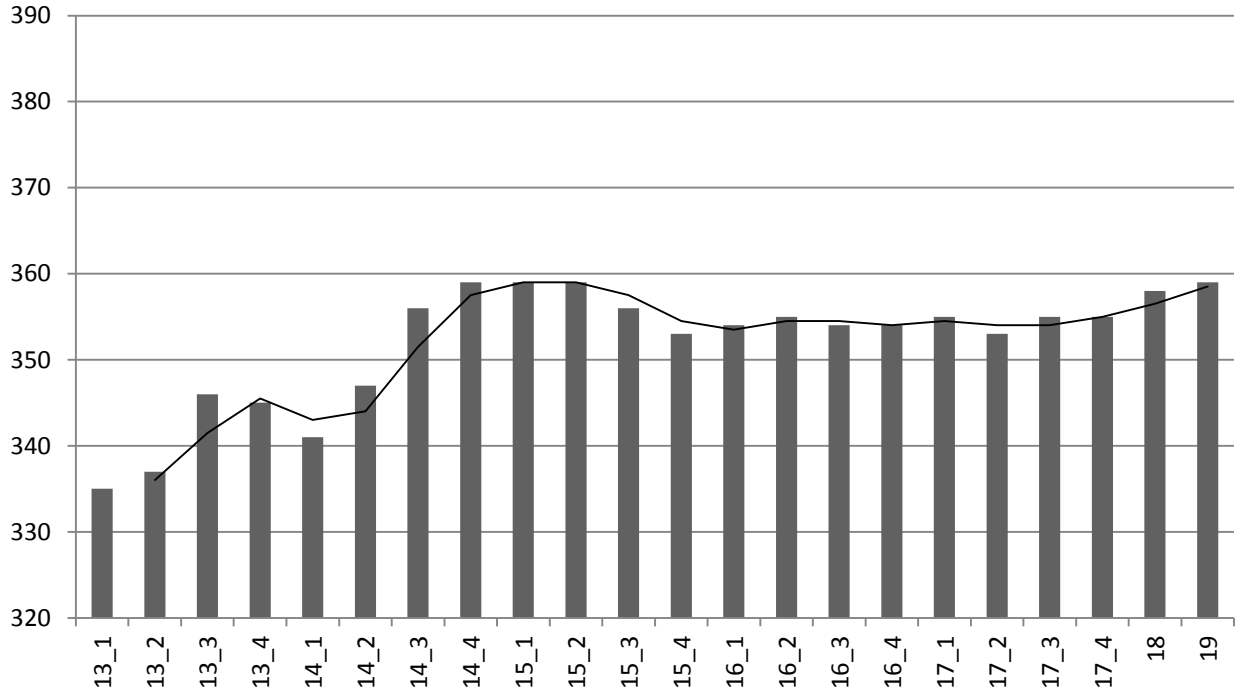
390
380
370
360
350
340
330
320
13_1
13_2
13_3
13_4
14_1
14_2
14_3
14_4
15_1
15_2
15_3
15_4
16_1
16_2
16_3
16_4
17_1
17_2
17_3
17_4
18
19

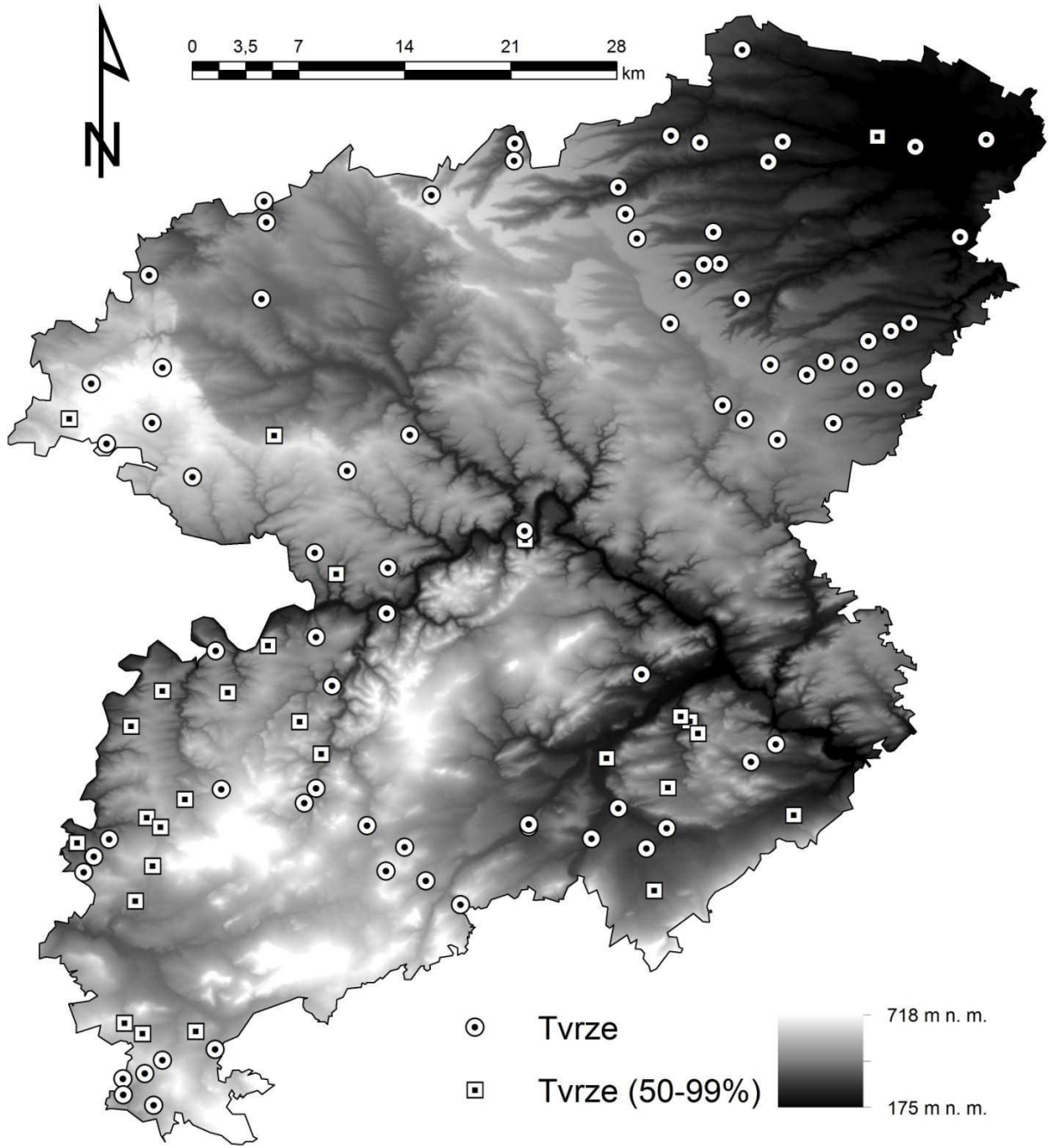
0 3,5 7 14 21 28
km
Tvrze
Tvrze (50-99%)
718 m n. m.
175 m n. m.

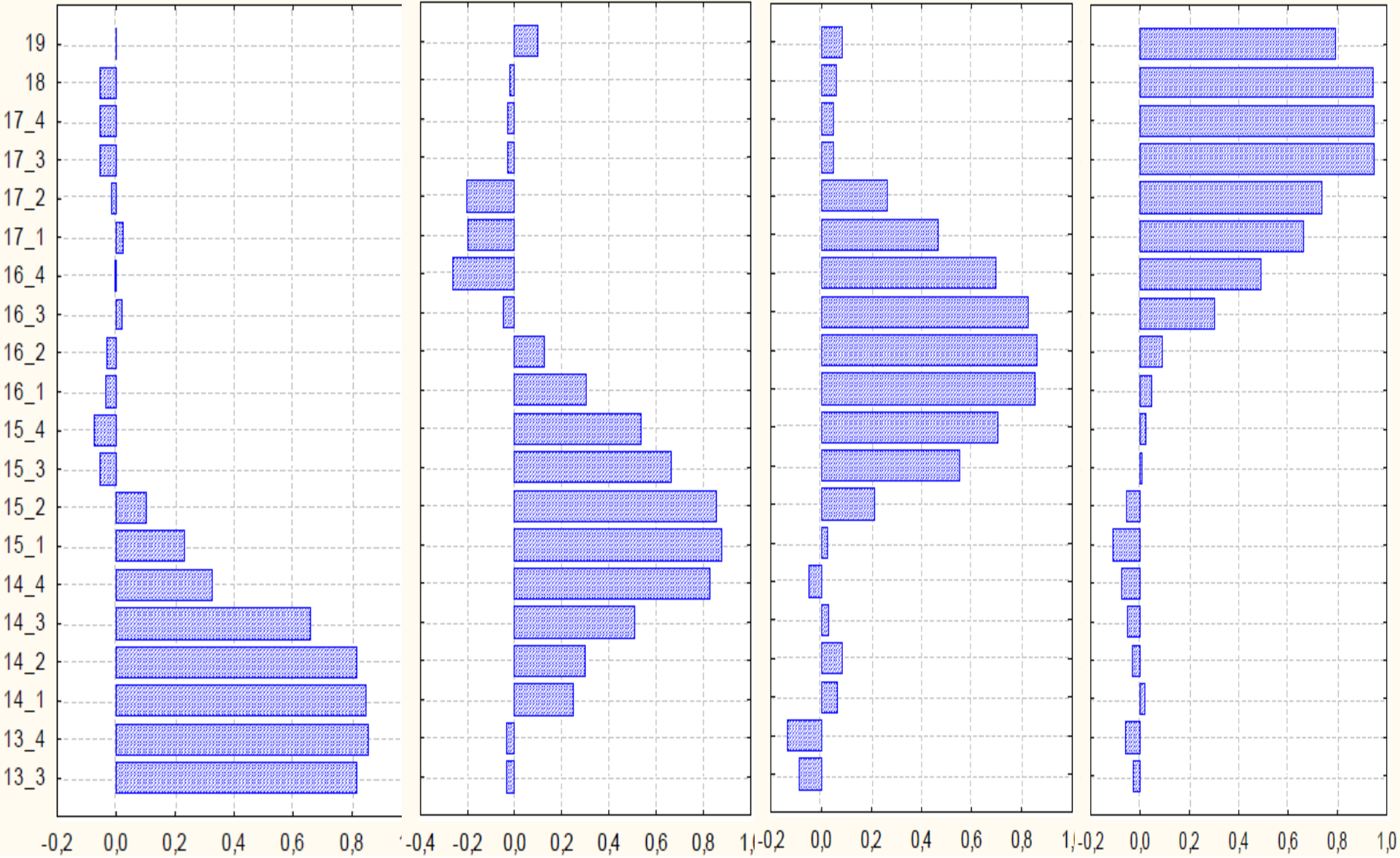
19
18
17_4
17_3
17_2
17_1
16_4
16_3
16_2
16_1
15_4
15_3
15_2
15_1
14_4
14_3
14_2
14_1
13_4
13_3
-0,2 0,0 0,2 0,4 0,6 0,8
-0,4 -0,2 0,0 0,2 0,4 0,6 0,8 1,
-0,2 0,0 0,2 0,4 0,6 0,8 1,
-0,2 0,0 0,2 0,4 0,6 0,8 1,0

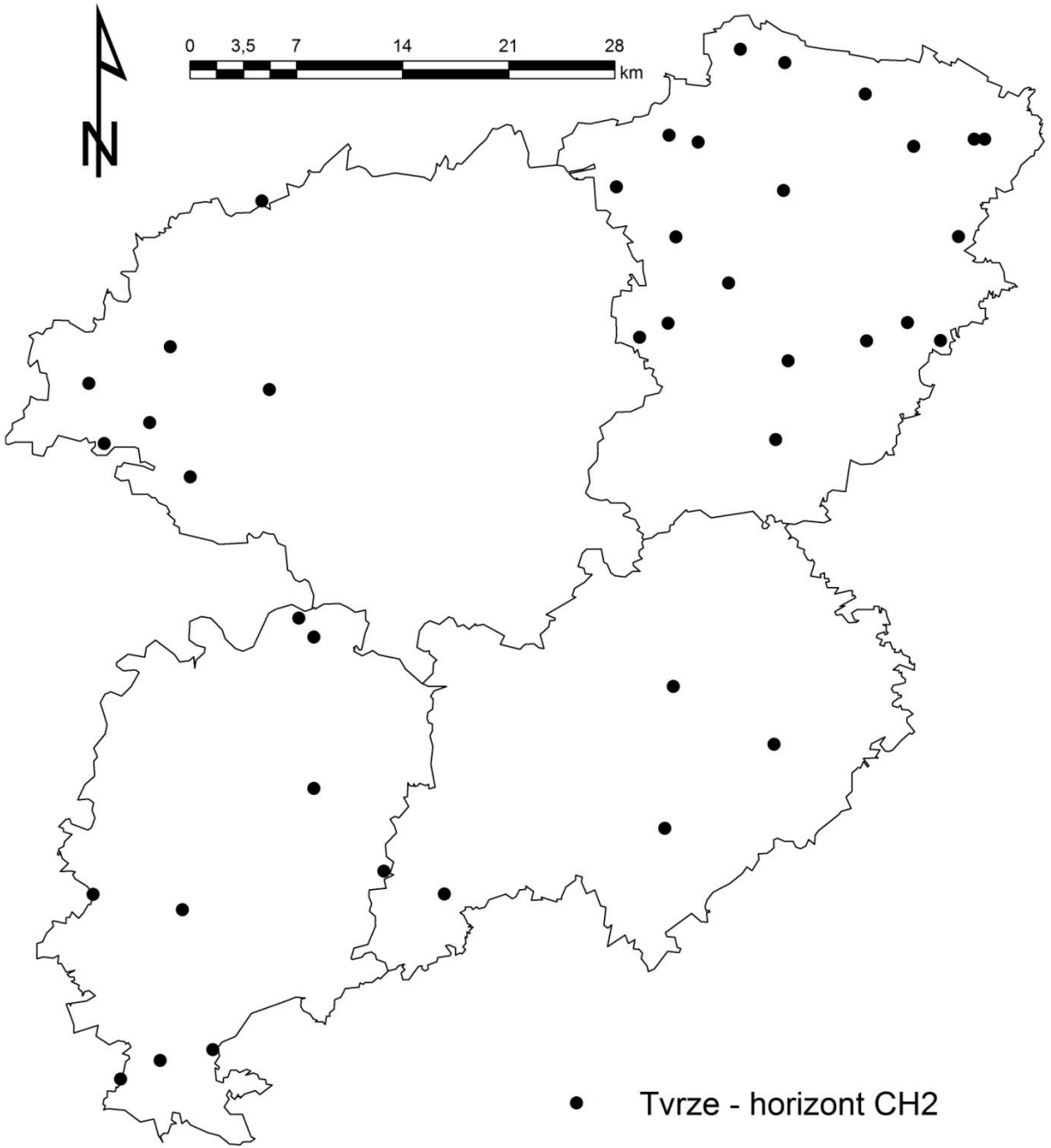
0 3,5 7 14 21 28
km
Tvrze - horizont CH2

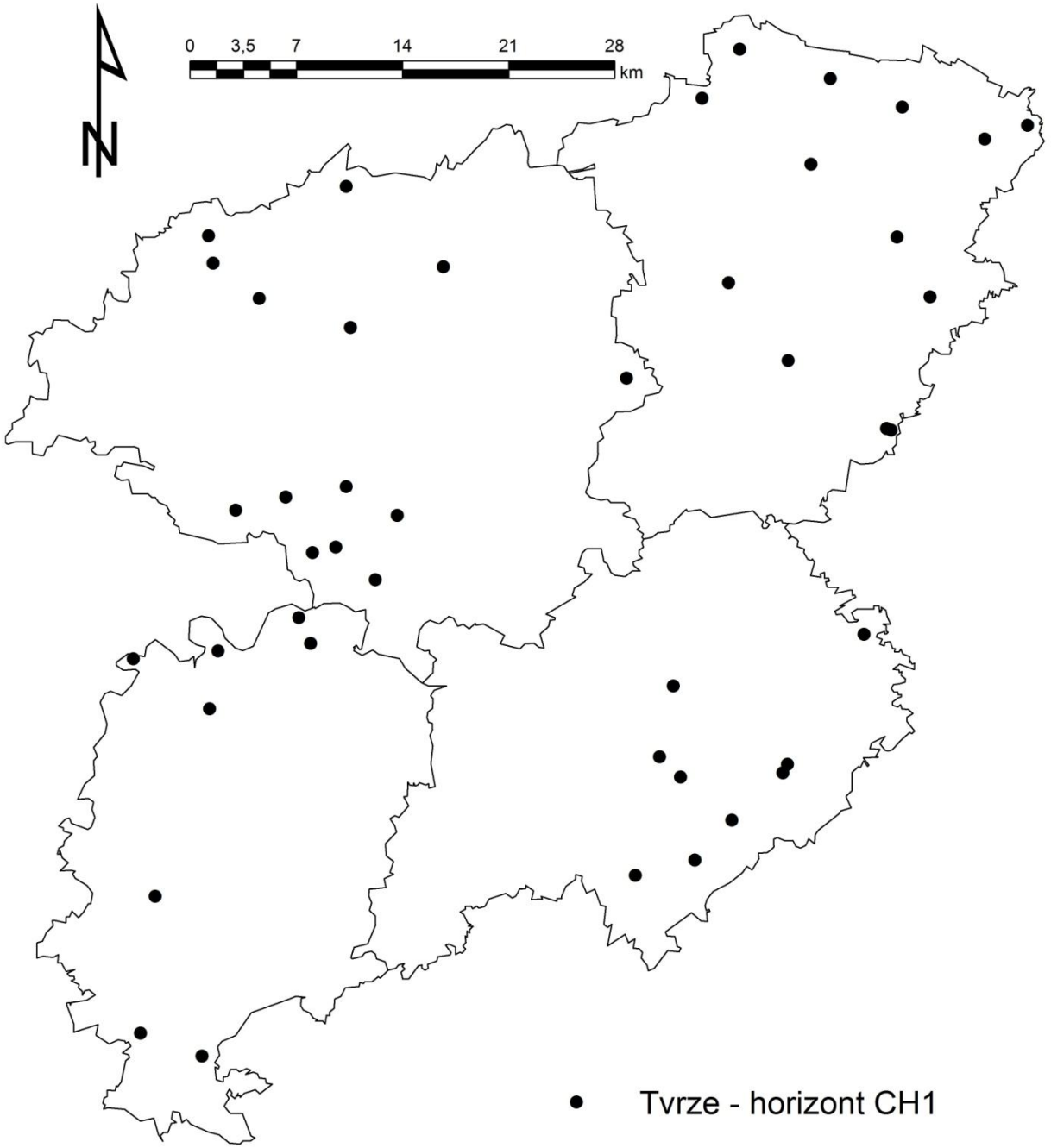
0 3,5 7 14 21 28
km
Tvrze - horizont CH1

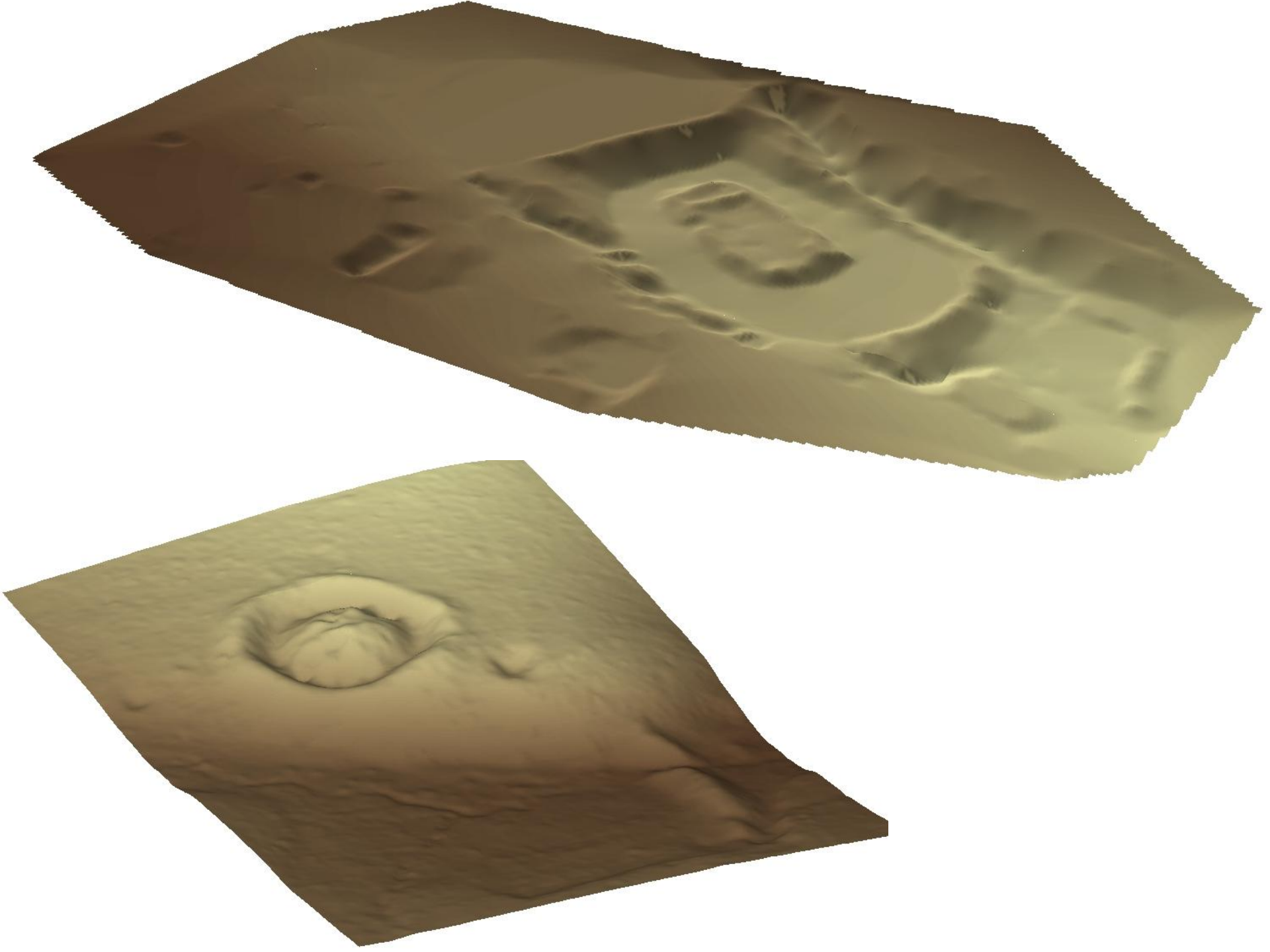

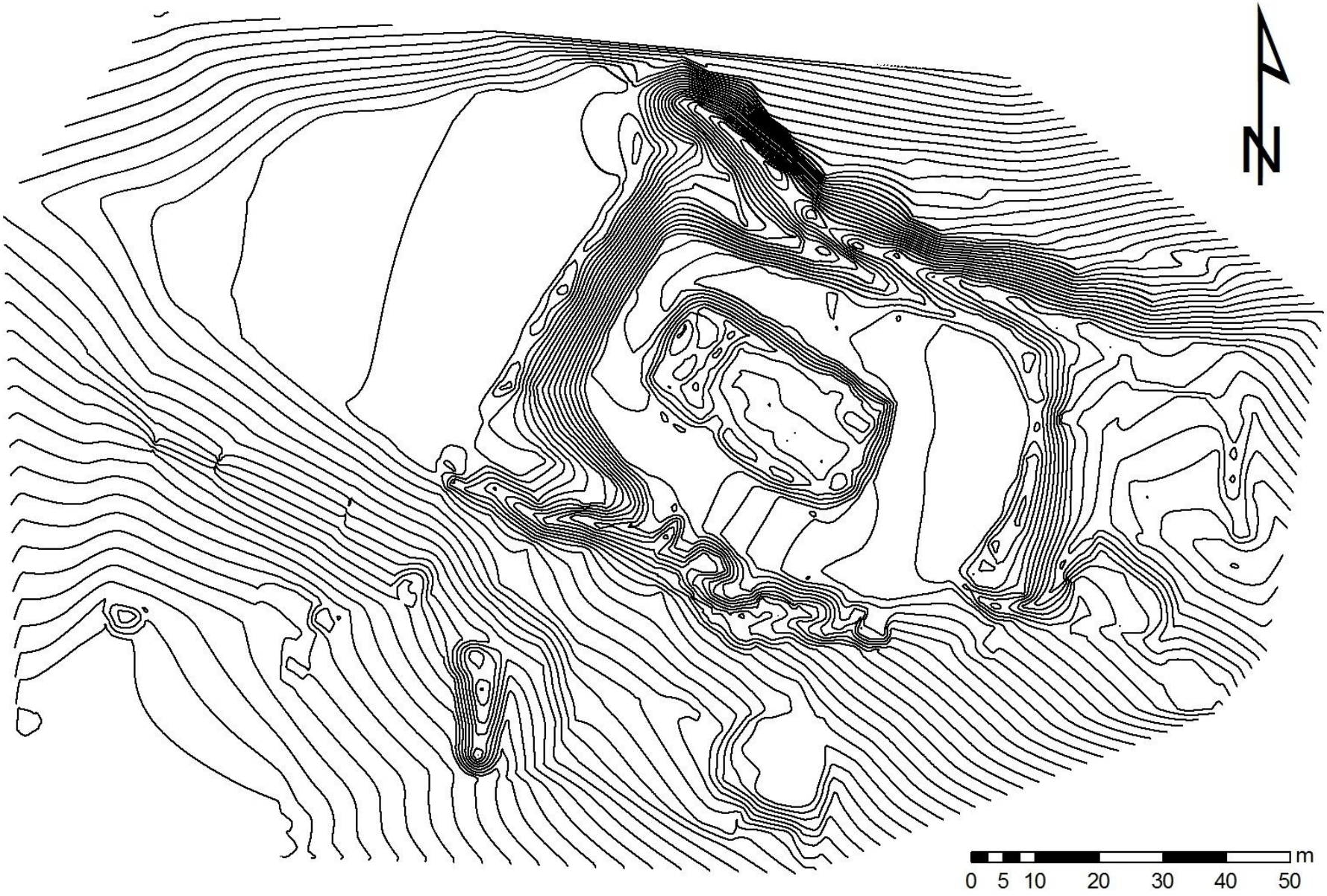
N
m
0 5 10 20 30 40 50

Shrnutí

- Pro řešení tohoto typu problému lze s úspěchem využít formalizovaných statistických metod
- GIS otvírají nové interpretační možnosti
- Na základě jednoho typu artefaktů lze sledovat vývoj celé krajiny v minulosti
- Vývoj krajiny je značně nelineární v synchronním i diachronním smyslu
- Vliv mají přírodní, sídelní i lidské faktory
- Kontextuální studium drobných vrchnostenských sídel přináší zcela nový pohled na tuto problematiku

DĚKUJI ZA POZORNOST